

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุใน กิจกรรมทางสังคม 4 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาชุมชน ด้านการศึกษา ด้านการศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี ขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย อำเภอพยุหะภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาค้นคว้าวรรณกรรม บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น
2. การปกครองท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550
3. องค์การบริหารส่วนตำบล
4. องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย
5. ทฤษฎีบทบาท และบทบาทผู้สูงอายุ
6. ผู้สูงอายุ และบทบาทผู้สูงอายุ
7. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
9. กรอบแนวคิดการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น

1. ความหมายของการปกครองท้องถิ่น

นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ และทางรัฐประศาสนศาสตร์ได้ให้ความหมายของการปกครองท้องถิ่นไว้ ดังนี้

ลิจิต ซีระเวคิน (2540 : 386) ให้ความหมายว่า การปกครองท้องถิ่นเป็นวิธีการ ซึ่งหน่วยการปกครองในท้องถิ่นได้มีการเลือกตั้งผู้ทำหน้าที่ปกครอง โดยอิสระ และได้รับอำนาจโดยอิสระ มีความรับผิดชอบซึ่งตนสามารถที่จะใช้ได้โดยปราศจากการควบคุมของหน่วยงานการปกครองส่วนภูมิภาคและส่วนกลาง แต่การปกครองท้องถิ่นอยู่ภายใต้บังคับว่าด้วยอำนาจสูงสุดของประเทศ

วุฒิสาร ต้นไชย (2547 : 1) ให้ความหมายว่า การปกครองท้องถิ่น คือ การปกครองที่รัฐบาลกลางหรือส่วนกลางได้กระจายอำนาจไปให้หน่วยการปกครองท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์กร

ที่มีสิทธิตามกฎหมาย มีพื้นที่ และประชากรเป็นของตนเอง ประการสำคัญขององค์กรปกครอง
ดังกล่าวจะต้องมีอำนาจอิสระในการปฏิบัติอย่างเหมาะสม การมอบอำนาจจากส่วนกลางมี
วัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเองตาม
เจตนารมณ์ของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการเสนอ
ปัญหา ตัดสินใจ การตรวจสอบการทำงานและร่วมรับบริการสาธารณะต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม
แม้ว่าการปกครองท้องถิ่นจะมีอิสระในการดำเนินงาน แต่ยังคงอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของ
รัฐบาลกลาง

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2547 : 22) ให้ความหมายว่า การปกครองท้องถิ่น
หมายถึง การปกครองซึ่งราชการส่วนกลางได้มอบอำนาจในการปกครองและบริหารกิจการ
งานให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในขอบเขตอำนาจและหน้าที่และพื้นที่ของตนที่กำหนด
ไว้ตามกฎหมายโดยมีความเป็นอิสระตามสมควร ไม่ต้องอยู่ในบังคับบัญชาของราชการ
ส่วนกลาง ราชการส่วนกลางเป็นเพียงหน่วยคอยกำกับดูแลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
ดำเนินกิจการไปด้วยความเรียบร้อย

โกวิท พวงงาม (2550 : 13) อธิบายว่า การปกครองท้องถิ่น หมายถึง
การบริหารงานในแต่ละท้องถิ่น มีผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนในท้องถิ่นเป็น
ผู้รับผิดชอบต่อการบริหารงานอย่างอิสระรวมทั้งอำนาจในการบริหารการเงินและการคลัง
ภายในกรอบที่กฎหมายบัญญัติ

จากนิยามที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การปกครองท้องถิ่นหมายถึง การปกครองที่อยู่
ภายใต้หน่วยการปกครองระดับประเทศในประเทศที่เป็นรัฐเดี่ยว โดยผู้บริหารของหน่วย
การปกครองดังกล่าวมาจากการเลือกตั้งของประชาชน และได้รับการรับรองโดย กฎหมาย
ให้มีอำนาจหน้าที่ที่จะใช้ดุลยพินิจในการบริหารงาน ดังนั้น จึงอาจกล่าวในแง่ประชาธิปไตยว่า
การปกครองท้องถิ่นเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนมีความ
เป็นอิสระพอสมควร ส่วนกลางเพียงคอยกำกับดูแล

2. ลักษณะของการปกครองท้องถิ่น

การปกครองท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญหลายประการ ดังนี้

ปธาน สุวรรณมงคล (2547 : 4-5) ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของการปกครอง
ท้องถิ่น ดังนี้

1. เป็นนิติบุคคล นิติบุคคลเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอำนาจของกฎหมาย การเป็น
นิติบุคคลจึงแสดงถึงฐานะทางกฎหมาย สำหรับการปกครองท้องถิ่นถือเป็นนิติบุคคลใน

กฎหมายมหาชน โดยมีกฎหมายจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ตามที่ระบุไว้ในกฎหมายนั้น ๆ และสามารถก่อกำหนดพันธะทางกฎหมาย เช่น ทำสัญญา การก่อหนี้ เป็นต้น

2. มีอำนาจหน้าที่เฉพาะ จะมีการดำเนินกิจการตามที่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะให้เป็นไปหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบนั้นๆซึ่งอาจจะเป็นการระบุน้ำที่ไว้โดยชัดเจน หรืออาจระบุให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถเริ่มทำกิจการใด ๆ ที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกฎหมายของแต่ละประเทศ

3. ผู้บริหารมาจากการเลือกตั้ง โดยทั่วไปสมาชิกสภาท้องถิ่น และผู้บริหารท้องถิ่นหรือคณะผู้บริหารท้องถิ่นจะมาจากการเลือกตั้งจากประชาชน โดยสมาชิกสภาท้องถิ่นจะมาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน ส่วนผู้บริหารหรือคณะผู้บริหารท้องถิ่นอาจมาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน หรืออาจมาจากการเลือกตั้งทางอ้อมโดยสภาเป็นผู้เลือกผู้บริหารหรือคณะบริหารท้องถิ่นก็ได้ตามที่กฎหมายกำหนด

4. ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งการสมัครรับเลือกตั้ง การริเริ่มกฎหมาย การถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นที่ประพฤติไม่เหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งต่อไป การให้ข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะต่อผู้บริหารหรือคณะผู้บริหาร หรือสมาชิกสภาท้องถิ่นในท้องถิ่นใดที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเข้มแข็ง จะทำให้การบริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากและมีความโปร่งใสในการทำงาน ตลอดจนได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างเข้มแข็ง

5. มีความเป็นอิสระในการบริหารงานอย่างเพียงพอ สาธารณูปการหนึ่งของการปกครองท้องถิ่นคือ ต้องมีความเป็นอิสระในการบริหารงานอย่างเพียงพอ เพื่อให้สามารถดำเนินงานในขอบเขตหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุตามนโยบายและเป้าหมายที่กำหนด ความเป็นอิสระในการบริหารงานในที่นี้หมายถึง อำนาจในการตัดสินใจดำเนินการในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตามกฎหมาย โดยที่รัฐกลางควรมีหน้าที่เพียงสนับสนุน ส่งเสริมและกำกับดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากกว่าการควบคุมอย่างใกล้ชิด

6. มีอำนาจในการจัดหารายได้และใช้จ่ายรายได้โดยอิสระตามสมควร การปกครองท้องถิ่นจะบังเกิดผลดีต่อท้องถิ่น โดยส่วนรวมต้องมีอำนาจในการจัดหารายได้

ภายในท้องถิ่นของคนอย่างเพียงพอต่อการบริหารงาน กล่าวคือ มีแหล่งรายได้ที่ท้องถิ่นสามารถจัดเก็บเองได้นอกเหนือจากรายได้ของท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

7. มีการกำกับดูแลจากรัฐ การปกครองท้องถิ่นถึงเป็นส่วนย่อยส่วนหนึ่งของรัฐและจัดตั้งโดยรัฐมีกฎหมายรองรับ ดังนั้นการกำกับดูแลจึงเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองท้องถิ่นที่จำเป็นเพื่อให้การใช้อำนาจของผู้บริหารท้องถิ่นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นและประเทศชาติโดยรวมอย่างแท้จริง ทั้งนี้การกำกับดูแลของรัฐต้องกระทำเท่าที่จำเป็นและต้องไม่ขัดกับหลักความเป็นอิสระในการปกครองตนเอง หลักความเป็นอิสระในการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชน

โกวิท พวงงาม และอลงกรณ์ อรรถแสง (2547: 7) เสนอลักษณะสำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยว่ามีองค์ประกอบ 5 ประการ ดังนี้

1. เป็นองค์กรในชุมชนที่มีขอบเขตพื้นที่ปกครองที่กำหนดไว้แน่นอน
2. มีสถานภาพเป็นนิติบุคคล จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย
3. มีอิสระในการดำเนินกิจกรรมและสามารถใช้ดุลยพินิจของตนเองในการวินิจฉัยและกำหนดนโยบายภายใต้การควบคุมของรัฐ
4. มีการจัดองค์กรเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้บริหารท้องถิ่น และฝ่ายสภาท้องถิ่น
5. ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองโดยการเลือกตั้งคณะผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมและติดตาม ตรวจสอบ การทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

พรชัย เทพปัญญา และคณะ (2537 : 5-7) อธิบายว่าการปกครองท้องถิ่น มีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ

1. เป็นองค์กรที่ปฏิบัติหน้าที่ให้บริการซึ่งบุคคลหรือเอกชนไม่สามารถจัดทำให้ได้ หรือไม่อยู่ในฐานะที่จะจัดหาได้ ในลักษณะเช่นนี้ รัฐบาลหรือหน่วยปกครองท้องถิ่นจะจัดบริการให้ เช่น ใต้ รับความคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้รับสวัสดิการและได้รับความสะดวกในการดำเนินชีวิต
2. เป็นองค์กรที่ปฏิบัติที่เกี่ยวกับความขัดแย้ง เนื่องจากการดำเนินชีวิตของบุคคลอาจจะเกิดการขัดแย้งกันเพราะความคิดเห็น และผลประโยชน์แตกต่างกัน ซึ่งอาจจะมีการอภิปรายถกเถียงกันอย่างมีเหตุผล หรือมีการโต้แย้งกันอย่างรุนแรง หรืออาจมีการตัดสินบน หรือมีการต่อสู้กัน กรณีเช่นนี้รัฐบาลหรือหน่วยงานปกครองท้องถิ่นจะเข้ามา

แก้ปัญหาโดยการเป็นผู้วางกฎเกณฑ์ ควบคุมการจัดแย้ง เป็นผู้ประนีประนอม หรือเป็นผู้ตัดสินกรณีข้อพิพาทซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องเชื่อฟังและยอมรับคำตัดสินนั้น

สรุปได้ว่า ลักษณะของการปกครองท้องถิ่น ประกอบด้วย การเป็นองค์กรในชุมชนที่จัดตั้งขึ้น โดยกฎหมายส่วนกลางมีขอบเขตพื้นที่ปกครองที่กำหนดไว้แน่นอน มีสถานภาพเป็นนิติบุคคล จัดตั้งขึ้นโดยกฎหมายมีอิสระในการดำเนินกิจกรรมทั้งในด้านการคลัง การจัดเก็บภาษี การหารายได้ตามที่กฎหมายกำหนด การจัดงบประมาณด้วยตนเอง รวมถึงการกำหนดนโยบายภายใต้การควบคุมของรัฐ และเป็นองค์กรที่ปฏิบัติงานที่เอกชนทำไม่ได้ รวมถึงการประนีประนอมข้อขัดแย้งของประชาชน มีการแบ่งองค์กรเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายผู้บริหารท้องถิ่นและฝ่ายสภาท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการปกครองตั้งแต่ขั้นตอนการเลือกตั้งคณะผู้แทน ซึ่งประกอบด้วยคณะผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่น รวมถึงการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมและติดตามตรวจสอบการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3. องค์ประกอบของการปกครองส่วนท้องถิ่น

การปกครองท้องถิ่นโดยทั่วไปมีองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการ ดังนี้ สถาบันดำรงราชนาภาพ (2539 : 15) อธิบายว่า การปกครองท้องถิ่น มีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

1. หน่วยการปกครองท้องถิ่นจะได้รับการจัดตั้งขึ้น โดยผลแห่งกฎหมายและหน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้น ๆ จะมีสภาพเป็นนิติบุคคล
  2. หน่วยการปกครองท้องถิ่นที่ได้รับการจัดตั้งขึ้น จะต้องไม่อยู่ในการบังคับบัญชา ของหน่วยงานทางราชการ เพราะจะต้องเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจปกครองตนเอง
  3. หน่วยการปกครองท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้น ต้องมีองค์กรที่มาจาก การเลือกตั้งโดยประชาชนในท้องถิ่น เพื่อแสดงถึงการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง
- อุทัย หิรัญโต (2540 : 22) อธิบายว่า การปกครองท้องถิ่นมีองค์ประกอบ 8 ประการ ได้แก่

1. มีสถานะตามกฎหมาย หมายความว่าหากประเทศใดกำหนดเรื่อง การปกครองท้องถิ่นไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศ การปกครองท้องถิ่นในประเทศนั้นจะมีความเข้มแข็งกว่าการปกครองท้องถิ่นที่จัดตั้งโดยกฎหมายอื่น เพราะข้อความที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นเป็นการแสดงให้เห็นว่า ประเทศนั้นมีนโยบายที่จะกระจายอำนาจอย่างแท้จริง

2. มีพื้นที่และระดับ เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการกำหนดพื้นที่และระดับของหน่วยการปกครองท้องถิ่นมีหลายประการ เช่น ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เชื้อชาติ และความสำนึกในการปกครองตนเองของ ประชาชนจึง ได้มีกฎเกณฑ์ที่จะกำหนดพื้นที่และระดับของหน่วยการปกครองท้องถิ่นออกเป็น 2 ระดับ คือ หน่วยการปกครองท้องถิ่นขนาดเล็กและขนาดใหญ่ สำหรับขนาดของพื้นที่จากการศึกษาขององค์การสหประชาชาติ โดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (UNESCO) องค์การอนามัยโลก (WHO) และสำนักกิจการสังคม (Bosa) ได้ให้ความเห็นว่าหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่สามารถให้บริหารและบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพได้ ควรมีประชากรประมาณ 50,000 คน แต่ก็ยังมีปัจจัยอื่นที่จะต้องพิจารณาด้วย เช่น ประสิทธิภาพในการบริหารรายได้ และบุคลากร เป็นต้น

3. มีการกระจายอำนาจและหน้าที่ การที่จะกำหนดให้ท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับนโยบายทางการจัดการและการปกครองของรัฐบาลเป็นสำคัญ

4. เป็นองค์การนิติบุคคล มีการจัดตั้งขึ้นโดยผลแห่งกฎหมายแยกจากรัฐบาลกลางหรือรัฐบาลแห่งชาติ มีขอบเขตการปกครองที่แน่นอน มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย ออกกฎ ข้อบังคับ และควบคุมให้มีการปฏิบัติตามนโยบายนั้น ๆ

5. มีการเลือกตั้ง สมาชิกองค์การหรือคณะผู้บริหารจะต้องได้รับเลือกตั้งจากประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ทั้งหมดหรือบางส่วน เพื่อแสดงถึงการมีส่วนร่วมทางการจัดการปกครองของประชาชน โดยประชาชนเลือกผู้บริหารท้องถิ่นของตนเอง

6. มีอิสระในการปกครองท้องถิ่น สามารถใช้ดุลยพินิจของตนเองในการปฏิบัติกิจการภายในขอบเขตของกฎหมาย โดยไม่ต้องขออนุมัติจากรัฐบาลกลาง และไม่อยู่ในสายการบังคับบัญชาของหน่วยงานทางราชการ

7. มีงบประมาณของตนเอง มีอำนาจในการจัดเก็บรายได้ การจัดเก็บภาษีตามขอบเขตที่กฎหมายให้อำนาจในการจัดเก็บ เพื่อให้ท้องถิ่นมีรายได้เพียงพอที่จะทำนุบำรุงท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

8. มีการควบคุมดูแลของรัฐ เมื่อได้รับการจัดตั้งขึ้นแล้วยังคงอยู่ในการกำกับดูแลของรัฐ เพื่อประโยชน์และความมั่นคงของรัฐและประชาชน โดยส่วนรวม โดยการมีอิสระในการดำเนินงานของหน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้น ทั้งนี้มิได้หมายความว่ามิอิสระเต็มที่ทีเดียว คงหมายถึงเฉพาะอิสระในการดำเนินการนั้น เพราะมิฉะนั้นแล้วท้องถิ่นจะกลายเป็นรัฐอธิปไตยไป รัฐจึงต้องสงวนอำนาจในการควบคุม ดูแลอยู่

ชาญชัย แสวงศักดิ์ (2542 : 39) กล่าวว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

1. มีพื้นที่รับผิดชอบที่ชัดเจน
2. มีสถานะเป็นนิติบุคคลมหาชน
3. มีองค์กรเป็นของตนเอง
4. มีภารกิจหน้าที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของตนเอง
5. มีการกำกับดูแลจากรัฐ

จากองค์ประกอบดังกล่าว สรุปได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือเป็นองค์กรที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล และเป็นทบวงการเมือง มีสภาและผู้บริหารระดับท้องถิ่นที่มาจาก การเลือกตั้งตามหลักการที่บัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ มีอิสระในการปกครองตนเอง มีเขตการปกครองที่ชัดเจนและเหมาะสม มีงบประมาณรายได้เป็นของตนเอง อย่างเพียงพอมีบุคลากรปฏิบัติงานของตนเอง มีอำนาจหน้าที่ที่เหมาะสมต่อการให้บริการ มีอำนาจออกข้อบังคับเป็นกฎหมายของท้องถิ่นภายใต้ขอบเขตของกฎหมายแม่บท และมีความสัมพันธ์กับส่วนกลางในฐานะเป็นหน่วยงานระดับรองของรัฐ

การปกครองท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติไว้ในหมวด 14 ตั้งแต่ มาตรา 281-290 ซึ่งมีสาระสำคัญในบางมาตรา ดังนี้

มาตรา 281 ภายใต้บังคับมาตรา 1 รัฐจะต้องให้ความเป็นอิสระแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น และส่งเสริมให้องค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำบริการสาธารณะ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ท้องถิ่นใดมีลักษณะที่จะปกครองตนเองได้ ย่อมมีสิทธิจัดตั้งเป็นองค์กรปกครองท้องถิ่น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 282 การกำกับดูแลแก่องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องทำเท่าที่จำเป็นและมีหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่ชัดเจนสอดคล้องและเหมาะสมกับรูปแบบขององค์กรปกครองท้องถิ่น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยต้องเป็นไปเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นหรือประโยชน์ของประเทศเป็นส่วนรวม และจะกระทบถึงสาระสำคัญแห่งหลักการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น หรือนอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติไว้มิได้

ในการกำกับดูแลพรรคหนึ่ง ให้มีการกำหนดมาตรฐานกลางเพื่อเป็นแนวทางให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเลือกไปปฏิบัติได้เอง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและความแตกต่างระดับการพัฒนาและประสิทธิภาพในการบริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละรูปแบบโดยไม่กระทบต่อความสามารถในการตัดสินใจดำเนินงานตามความต้องการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งจัดให้มีกลไกการตรวจสอบการดำเนินงาน โดยประชาชนเป็นหลัก

มาตรา 283 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่โดยทั่วไปในการดูแลและจัดทำบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นและย่อมมีความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบาย การบริหาร การจัดบริการสาธารณะ การบุคคล การเงินและการคลัง และมีอำนาจหน้าที่ของตนเองโดยเฉพาะ โดยต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับการพัฒนาของจังหวัดและประเทศเป็นส่วนรวม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีความเข้มแข็งในการบริหารงานได้โดยอิสระและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาการคลังท้องถิ่นให้จัดบริการสาธารณะได้โดยครบถ้วนตามอำนาจหน้าที่ จัดตั้งหรือร่วมกันจัดตั้งองค์การเพื่อจัดทำบริการสาธารณะตามอำนาจหน้าที่ เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าเป็นประโยชน์ และให้บริการประชาชนอย่างทั่วถึง ให้มีกฎหมายกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ เพื่อกำหนดการแบ่งอำนาจหน้าที่และจัดสรรรายได้ระหว่างราชการส่วนกลางและราชการส่วนภูมิภาคกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และระหว่างองค์กรปกครองท้องถิ่นด้วยกันเอง โดยคำนึงถึงการกระจายอำนาจเพิ่มขึ้นตามระดับความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละรูปแบบ รวมทั้งกำหนดระบบตรวจสอบและประเมินผล โดยมีคณะกรรมการประกอบด้วยผู้แทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องผู้แทนองค์กรปกครองท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีจำนวนเท่ากัน เป็นผู้ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย ให้มีกฎหมายรายได้ท้องถิ่น เพื่อกำหนดอำนาจหน้าที่ในการจัดเก็บภาษีและรายได้อื่นขององค์กรปกครองท้องถิ่น โดยมีหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมตามลักษณะของภาษีแต่ละชนิด การจัดสรรทรัพยากรในภาครัฐ การมีรายได้ที่เพียงพอกับรายจ่ายตามอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองท้องถิ่น ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงระดับขั้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น สถานะทางการคลังขององค์กรปกครองท้องถิ่น และความยั่งยืนทางการคลังของรัฐ

ในกรณีที่มีการกำหนดอำนาจหน้าที่และการจัดสรรรายได้ให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่นแล้ว คณะกรรมการตามวรรคสามจะต้องนำเรื่องดังกล่าวมาพิจารณาทบทวนใหม่ทุก

ระยะเวลาไม่เกินห้าปี เพื่อพิจารณาดังความเหมาะสมของการกำหนดอำนาจหน้าที่ และการจัดสรรรายได้ที่ได้กระทำไปแล้ว ทั้งนี้ ต้องคำนึงการกระจายอำนาจเพิ่มขึ้นให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นสำคัญ

การดำเนินงานตามวรรคห้า เมื่อได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและรายงานรัฐสภาแล้ว ให้มีผลบังคับได้

มาตรา 284 องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องมีสภาท้องถิ่นและคณะผู้บริหารท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่นสมาชิกสภาท้องถิ่นต้องมาจากการเลือกตั้งคณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน หรือมาจากความเห็นชอบของสภาท้องถิ่น

การเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและคณะผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน ให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนโดยตรงและลับ สมาชิกสภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่นมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละสี่ปี

คณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นจะเป็นข้าราชการ ซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำ พนักงานหรือลูกจ้างของหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ หรือของราชการส่วนท้องถิ่น และจะมีผลประโยชน์ขัดกันกับการดำรงตำแหน่งตามที่กำหนด บัญญัติมิได้คุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้งและผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งหลักเกณฑ์และวิธีการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น ให้เป็นไปตามกฎหมายบัญญัติในกรณีที่คณะผู้บริหารท้องถิ่นต้องพ้นจากตำแหน่งทั้งคณะ หรือผู้บริหารท้องถิ่นพ้นจากตำแหน่งและจำเป็นต้องมีการแต่งตั้งคณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นเป็นการชั่วคราว มิให้นำบทบัญญัติวรรคสาม และวรรคหกมาใช้บังคับ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ การจัดตั้งองค์กรปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษที่มีโครงสร้างการบริหารที่แตกต่างจากบทบัญญัติไว้ในมาตรานี้ ให้กระทำได้ตามที่กฎหมายบัญญัติแต่คณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นต้องมาจากการเลือกตั้ง

ให้นำบทบัญญัติมาตรา 265 มาตรา 266 มาตรา 267 และมาตรา 268 มาใช้บังคับกับสมาชิกสภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นแล้วแต่กรณี ด้วยอนุโลม

มาตรา 285 ประชาชนมีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดเห็นว่าสมาชิกสภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นผู้ใดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นไม่สมควรดำรงตำแหน่งต่อไป ให้มีสิทธิลงคะแนนเสียงถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นผู้นั้นพ้นจากตำแหน่ง ทั้งนี้ จำนวนผู้มีสิทธิ

เข้าชื่อ หลักเกณฑ์และวิธีการเข้าชื่อ การตรวจสอบรายชื่อ และการลงคะแนนเสียง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 286 ประชาชนมีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีสิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อประธานสภาท้องถิ่นเพื่อให้สมาชิกสภาท้องถิ่นพิจารณาออกข้อบัญญัติท้องถิ่นได้จำนวนผู้มีสิทธิเข้าชื่อ หลักเกณฑ์และวิธีการเข้าชื่อ รวมทั้งการตรวจสอบรายชื่อ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 287 ประชาชนในท้องถิ่นมีสิทธิมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โดยองค์กรปกครองท้องถิ่นต้องจัดทำให้มีวิธีการที่ประชาชนมีส่วนร่วมดังกล่าวได้ด้วย

ในกรณีการกระทำขององค์กรปกครองท้องถิ่นจะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นในสาระสำคัญ องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องแจ้งข้อมูลรายละเอียดให้ประชาชนทราบก่อนกระทำการเป็นเวลาพอสมควร และในกรณีที่เห็นสมควรหรือได้รับการร้องขอจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นก่อนการกระทำนั้น หรืออาจจัดให้ประชาชนออกเสียงประชามติเพื่อตัดสินใจก็ได้ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องรายงานการดำเนินงานต่อประชาชนในเรื่องการจัดทำงบประมาณ การใช้จ่าย และผลการดำเนินงานในรอบปี เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและกำกับการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดทำงบประมาณขององค์การปกครองท้องถิ่นตามวรรคสามให้นำบทบัญญัติมาตรา 168 วรรคหก มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 288 การแต่งตั้งและการให้ข้าราชการและลูกจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพ้นจากตำแหน่ง ต้องเป็นไปตามความเหมาะสมและความจำเป็นของแต่ละท้องถิ่น โดยการบริหารงานบุคคลขององค์กรปกครองท้องถิ่นต้องมีมาตรฐานสอดคล้องกัน และอาจได้รับการพัฒนาร่วมกันหรือสับเปลี่ยนบุคลากรระหว่างองค์กรปกครองท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์กรกลางบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่นก่อน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในการบริหารงานบุคคลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีองค์กรพิทักษ์ระบบคุณธรรมของข้าราชการส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างระบบคุ้มครองคุณธรรมและจริยธรรมในการบริหารงานบุคคล ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

คณะกรรมการข้าราชการส่วนท้องถิ่นตามวรรคหนึ่งจะต้องประกอบด้วยผู้แทนของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนข้าราชการส่วนท้องถิ่นและผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีจำนวนเท่ากัน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติการโยกย้าย การเลื่อนตำแหน่ง การเลื่อนเงินเดือน และการลงโทษข้าราชการและลูกจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 289 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีสิทธิที่จะจัดการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับมาตรฐานและระบบการศึกษาของชาติ การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของประชาชนด้วย

มาตรา 290 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติกฎหมายตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่
2. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน
3. การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่ม โครงการหรือกิจกรรมในนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญดังกล่าว สรุปได้ว่า รัฐจะต้องให้ความสำคัญแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น การกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องทำเท่าที่จำเป็นและมีหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่ชัดเจนสอดคล้องและเหมาะสมกับรูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละประเภท องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีอำนาจหน้าที่โดยทั่วไปในการดูแลและจัดทำบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น มีสภาท้องถิ่นและคณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นสมาชิกสภาท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งการแต่งตั้ง การให้ข้าราชการและลูกจ้างของ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพ้นจากตำแหน่ง ต้องเป็นไปตามความเหมาะสมและความจำเป็น
ของแต่ท้องถิ่น

องค์การบริหารส่วนตำบล

1. การจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล

เนื่องจากสภาตำบลซึ่งจัดตั้งขึ้นตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 326 ลงวันที่ 13
ธันวาคม พ.ศ. 2515 ในขณะนั้นไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคลทำให้การบริหารงานไม่สามารถ
ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขาดความคล่องตัวในการบริหารงานสมควรปรับปรุงฐานะ
ของสภาตำบลและการบริหารงานของสภาตำบลและการ ให้สามารถรองรับการกระจายอำนาจ
ไปสู่ประชาชนได้มากขึ้น รวมทั้งการยกฐานะสภาตำบลซึ่งมีรายได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดให้เป็น
องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นราชการส่วนท้องถิ่น (กรมการปกครอง. 2547 : 19)

ต่อมาเกิดกระแสสนับสนุนสารปกครองท้องถิ่น และนำมาซึ่งการเรียกร้องให้
รัฐบาลพิจารณาการกระจายอำนาจการปกครองตนเองไปสู่ท้องถิ่นระดับตำบล จึงได้มีการ
ประกาศใช้ พ.ร.บ.สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และมีผลบังคับใช้เมื่อ
วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2538 และต่อมาได้ประกาศจัดตั้ง องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน
617 แห่ง และให้มีการเลือกสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ครั้งแรก เมื่อวันที่ 21
พฤษภาคม 2538 และได้รับการยกฐานะเป็นนิติบุคคลทั้งหมดและเมื่อวันที่ 19 ม.ค. 2539
กระทรวงมหาดไทยประกาศจัดตั้ง องค์การบริหารส่วนตำบล เพิ่มขึ้นอีก 2,143 แห่ง หรือ
เพิ่มแบบก้าวกระโดดในปี 2541 เพิ่มเป็นกว่าหกพันแห่ง และระบุให้เป็นราชการบริหารส่วน
ท้องถิ่นจนถึง พ.ศ. 2547 จำนวน องค์การบริหารส่วนตำบล ได้เพิ่มขึ้นตามการพัฒนาท้องถิ่น
คือ มีจำนวนทั้งสิ้น 6,744 แห่ง ในพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล (ฉบับที่ 3)
พ.ศ. 2542 ได้มีบทบัญญัติที่กำหนดเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้ (กรมการ
ปกครอง. 2547 :20)

1. องค์การบริหารส่วนตำบลหนึ่งอาจรวมกับองค์การบริหารส่วนตำบล ที่มี
เขตติดต่อกันภายในเขตอำเภอเดียวกันได้ ตามเจตนารมณ์ของประชาชนในเขตตำบลนั้น
2. องค์การบริหารส่วนตำบลอาจรวมกับหน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น
ที่มีเขตติดต่อกันภายในเขตอำเภอเดียวกันได้ ตามเจตนารมณ์ของประชาชนในเขตตำบลนั้น
3. องค์การบริหารส่วนตำบลไม่มีจำนวนประชากรทั้งหมดไม่ถึง 2,000 คน
เป็นเหตุให้ไม่สามารถบริหารงานพื้นที่นั้น ให้มีประสิทธิภาพได้ให้กระทรวงมหาดไทย

ประกาศขององค์การบริหารส่วนตำบลดังกล่าว โดยให้รวมพื้นที่เข้ากับองค์การบริหารส่วนตำบลอื่นที่มีเขตติดต่อกันภายในเขตอำเภอเดียวกัน หรือให้รวมพื้นที่เข้ากับหน่วยการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีเขตติดต่อกันภายในเขตอำเภอเดียวกัน ตามเจตนารมณ์ของประชาชนในเขตตำบลนั้นพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2546 ได้กำหนดเพิ่มเติมให้สภาพัฒนาการที่มีรายได้ไม่รวมเงินอุดหนุนในปีงบประมาณที่ล่วงมาเป็นเวลาติดต่อกัน 3 ปี เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละ 150,000 บาท อาจจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลได้ ทั้งนี้เพื่อให้มีความสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และเป็นไปตามพระราชบัญญัติ กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และ พ.ร.บ. ระเบียบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542

2. อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลมีฐานะเป็นนิติบุคคล พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2546 มาตรา 67 กำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลไว้ดังนี้

1. หน้าที่ทั่วไปขององค์การบริหารส่วนตำบล คือ การพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

2. หน้าที่ที่องค์การบริหารส่วนตำบลต้องกระทำในเขต อบต. ดังนี้

2.1 จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก

2.2 รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะรวมทั้ง

กำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

2.3 ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ

2.4 ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

2.5 ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

2.6 ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ

2.7 คุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.8 บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม

อันดีของท้องถิ่น

2.9 ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมาย โดยจัดสรรงบประมาณและบุคลากรให้ตามสมควรจำเป็นและสมควร

3. หน้าที่ของคณะกรรมการบริหารส่วนตำบลอาจพิจารณากระทำ ได้แก่ คือ

- 3.1 ให้มีน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค และการเกษตร
- 3.2 ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่าง โดยวิธีอื่น
- 3.3 ให้มีและบำรุงรักษาทางระบายน้ำ
- 3.4 ให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจและสวนสาธารณะ
- 3.5 ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์
- 3.6 ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว
- 3.7 บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร
- 3.8 การคุ้มครองดูแลรักษาทรัพย์สินอันเป็นของสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

แผ่นดิน

- 3.9 หาผลประโยชน์จากทรัพย์สินขององค์การบริหารส่วนตำบล
- 3.10 ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือและท่าข้าม
- 3.11 กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์
- 3.12 การท่องเที่ยว
- 3.13 การผังเมือง

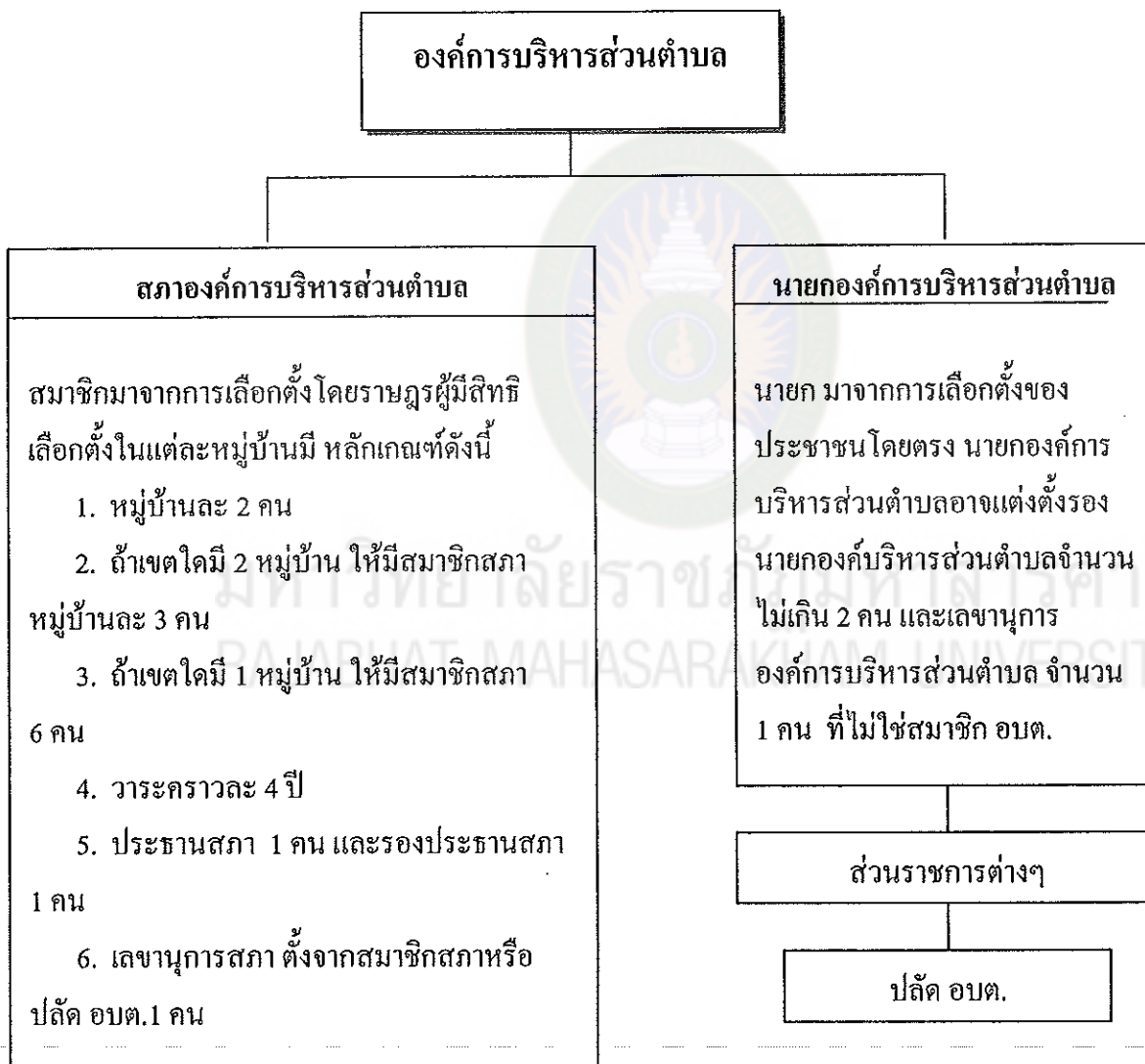
3. โครงสร้างองค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลแบ่งโครงสร้างองค์กรออกเป็น 2 ฝ่าย ดังนี้

(โกวิท พวงงาม. 2550 : 60)

1. สภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนในหมู่บ้าน ๆ ละ 2 คน โดยที่ประชุมจะเลือกประธานสภาและรองประธานสภา และมีวาระการดำรงตำแหน่ง คราวละ 4 ปี โดยสภาองค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาตำบล เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงานของ องค์การบริหารส่วนตำบล พิจารณาและให้ความเห็นชอบร่างข้อบังคับตำบล ร่างข้อบังคับงบประมาณรายจ่ายประจำปี และร่างข้อบังคับงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม ควบคุมการปฏิบัติงานของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลและรองนายก องค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นไปตามนโยบาย แผนพัฒนาตำบล กฎระเบียบ และข้อบังคับของทางราชการ
2. คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนึ่งคน และรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน โดยมีอำนาจและ

หน้าที่ในการบริหารกิจการ คือ บริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นไปตามมติ ข้อบังคับ และแผนพัฒนาตำบล และรับผิดชอบการบริหารกิจการขององค์การบริหารส่วน ตำบล ต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลจัดทำแผนพัฒนาตำบล และแผนงบประมาณรายจ่าย ประจำปี เพื่อเสนอให้ สภาองค์การบริหารส่วนตำบลได้พิจารณาเห็นชอบรายงานผลการดำเนินงาน และการใช้จ่ายให้สภา องค์การบริหารส่วนตำบลทราบอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง และปฏิบัติหน้าที่ อื่นๆ ตามที่ทางราชการมอบหมาย

แผนภาพที่ 1 โครงสร้างองค์การบริหารส่วนตำบล

ที่มา : โกวิตย์ พวงงาม (2550 : 63)

องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย

องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอ พุคคณภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีสาระสำคัญ ดังนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย. 2552: 3-16)

1. สภาพทั่วไป

1.1 ที่ตั้ง

องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก ของอำเภอพุคคณภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีระยะทางจากอำเภอพุคคณภูมิพิสัย ประมาณ 10 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดมหาสารคามประมาณ 92 กิโลเมตร

1.2 พื้นที่

พื้นที่ตำบลเวียงชัย เป็นหนึ่งในสิบสี่ตำบลของอำเภอพุคคณภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 13.10 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 8,515 ไร่

มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1.2.1 ทิศเหนือ จดตำบลก้ามปู อำเภอพุคคณภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

1.2.2 ทิศใต้ จดตำบลสะอาด อำเภอพุคคณภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

1.2.3 ทิศตะวันออก จดตำบลราษฎร์ อำเภอพุคคณภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

1.2.4 ทิศตะวันตกจดตำบลปะหลานและตำบลเมืองเสือ อำเภอพุคคณภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ตำบลเวียงชัยแบ่งการปกครองออกเป็น 14 หมู่บ้าน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รายชื่อหมู่บ้านของตำบลเวียงชัย พ.ศ. 2551

ลำดับที่	หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน
1	1	บ้านตะโงน
2	2	บ้านยางพันชาด
3	3	บ้านหนองลุมพุก
4	4	บ้านหนองระเวียง
5	5	บ้านหนองไผ่
6	6	บ้านโนนใหญ่
7	7	บ้านโนนม่วง
8	8	บ้านจอมพะลาน
9	9	บ้านโนนสังข์
10	10	บ้านหนองสระ
11	11	บ้านยางเจริญ
12	12	บ้านหัวหนอง
13	13	บ้านหนองระเวียง
14	14	บ้านหนองบัวทอง

1.3 ภูมิประเทศ

ลักษณะทั่วไปของภูมิประเทศของตำบลเวียงชัย ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ราบ มีความลาดเทเล็กน้อย จะเป็นที่สูงทางทิศตะวันตกลาดมาทางทิศตะวันออก สภาพทางทิศตะวันออก เป็นที่ลุ่มสลับที่ดอน ที่ดอนมักจะเป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน ส่วนที่ราบนั้นจะเป็นที่นาเกือบทั้งหมด โดยมีห้วยหว่าไหลผ่านหลายหมู่บ้าน เช่น หมู่ที่ 1, 7 และหมู่ที่ 11

1.4 ประชากรรายหมู่บ้าน

รายละเอียดประชากรจำแนกเป็นรายหมู่บ้าน ดังแสดงตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนประชากร จำนวนครัวเรือนและจำนวนบ้าน จำแนกรายหมู่บ้าน
ของตำบลเวียงชัย

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ประชากร			จำนวนครัวเรือน
		ชาย	หญิง	รวม	
1	บ้านตะโงน	266	275	523	159
2	บ้านยางพันชาด	212	131	248	50
3	บ้านหนองลุมพุก	104	109	202	43
4	บ้านหนองระเวียง	162	169	324	67
5	บ้านหนองไผ่	163	171	329	75
6	บ้านโนนใหญ่	61	65	125	34
7	บ้านโนนม่วง	48	50	98	20
8	บ้านจอมพะลาน	311	318	624	146
9	บ้านโนนสังข์	144	153	293	48
10	บ้านหนองสระ	101	102	200	35
11	บ้านยางเจริญ	170	178	343	72
12	บ้านหัวหนอง	121	177	237	53
13	บ้านหนองระเวียง	107	106	207	42
14	บ้านหนองบัวทอง	174	183	349	63
	รวม	2,049	2,131	4,180	908

ที่มา : (สำนักงานทะเบียนอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย 2552 : 8)

จำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 4,180 คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 133 คน/ตารางกิโลเมตร

2. สภาพทางเศรษฐกิจ

2.1 อาชีพของประชาชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย

ประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ทำนา) เป็นอาชีพหลักทำได้ปีละครั้ง โดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ในฤดูหลังทำนาประชาชนจะมีอาชีพเสริม เช่น การเลี้ยงสัตว์ การตัดเย็บเสื้อผ้า การทอผ้าไหม เป็นต้น

2.2 หน่วยธุรกิจในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย

ธนาคาร	-	แห่ง
โรงแรม	-	แห่ง
ปั๊มน้ำมัน(หลอดหมุนมือ)	1	แห่ง
โรงงานอุตสาหกรรม	-	แห่ง
โรงสีข้าว	17	แห่ง
ร้านค้า	42	แห่ง
ฟาร์มไก่	2	แห่ง

3. สภาพทางสังคม

3.1 สถาบันและองค์กรทางศาสนา

วัด	4	แห่ง
สำนักสงฆ์	-	แห่ง
มัสยิด	-	แห่ง
ศาลเจ้า	-	แห่ง

3.2 สถาบันการศึกษา

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	3	แห่ง
โรงเรียนประถมศึกษา	2	แห่ง
โรงเรียนมัธยมศึกษา	-	แห่ง
ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน/ห้องสมุด	14	แห่ง

3.3 สาธารณะสุข

โรงพยาบาลของรัฐ	-	แห่ง
สถานีอนามัยประจำหมู่บ้าน	1	แห่ง
สถานพยาบาลของเอกชน	-	แห่ง
ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	-	แห่ง
ครอบครัวมีและใช้ส้วมราดน้ำ	-	แห่ง

3.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

สถานีตำรวจ	-	แห่ง
ที่พักสายตรวจ	1	แห่ง
สถานีดับเพลิง	-	แห่ง

4. การบริการพื้นฐาน

4.1 การคมนาคม

การคมนาคมในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย ส่วนใหญ่เป็นถนนดินและถนนลูกรังสภาพถนนภายในหมู่บ้านมีถนน คสล. หมู่ที่ 1 – 14 ประมาณร้อยละ 80 %

ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขตำบล	-	แห่ง
สถานีโทรคมนาคมอื่น ๆ	10	แห่ง

ได้แก่ โทรศัพท์สาธารณะประจำหมู่บ้าน หมู่ที่ 1-10

4.2 การไฟฟ้า

จำนวนหมู่บ้านที่ไฟฟ้าเข้าถึงทั้ง 14 หมู่บ้าน ที่ใช้ไฟฟ้าภายในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย

4.3 แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำธรรมชาติ

ลำน้ำ ลำห้วย	2	แห่ง
--------------	---	------

บึง หนอง และอื่นๆ	3	แห่ง
-------------------	---	------

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

ฝายน้ำล้น	2	แห่ง
-----------	---	------

บ่อน้ำตื้น	40	แห่ง
------------	----	------

บ่อโยก	14	แห่ง
--------	----	------

ระบบประปา	5	แห่ง
-----------	---	------

5. ข้อมูลอื่น ๆ

5.1 ทรัพยากรธรรมชาติ

องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย มีพื้นที่ป่าไม้สาธารณะป่าโคกหนองหมูสี

5.2 มวลชนจัดตั้ง

ลูกเสือเยาวชน	-	คน
---------------	---	----

อปพร.	140	คน
-------	-----	----

เยาวชนอาสา	-	คน
------------	---	----

6. ศักยภาพตำบล

ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย

6.1 จำนวนบุคลากร	24 คน
ตำแหน่งในส่วนสำนักปลัด	3 คน
ตำแหน่งในส่วนการคลัง	7 คน
ตำแหน่งส่วนโยธา	3 คน
ตำแหน่งส่วนสาธารณสุข	- คน
ตำแหน่งส่วนการศึกษา	8 คน
ตำแหน่งในส่วนสวัสดิการสังคม	2 คน
ตำแหน่งส่วนส่งเสริมการเกษตร	- คน
ตำแหน่งเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบาย	1 คน

6.2 ระดับการศึกษาของบุคลากร

มัธยมศึกษา	6 คน
อาชีวศึกษา	6 คน
อนุปริญญา	1 คน
สูงกว่าปริญญาตรี	2 คน

6.3 รายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบล

    ปีงบประมาณ พ.ศ. 2551 จำนวน 11,064,285.52 บาท แยกเป็น

        รายได้ที่องค์การบริหารส่วนตำบลจัดเก็บเอง 6,777,830.42 บาท

        รายได้ที่รัฐบาลอุดหนุน 10,024,345 บาท

6.4 ศักยภาพของชุมชนในพื้นที่

    การรวมกลุ่มอาชีพของประชาชนในพื้นที่

การรวมกลุ่มทุกประเภท	- กลุ่ม
กลุ่มอาชีพ	7 กลุ่ม
กลุ่มออมทรัพย์	3 กลุ่ม
กลุ่มอื่น	- กลุ่ม

6.5 จุดเด่นของพื้นที่

    6.5.1 ตำบลเวียงชัยมีสภาพเป็นที่ลุ่ม และเป็นป่าเล็กน้อยมีที่นาค่อนข้างดี

เหมาะแก่การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ หากได้รับการส่งเสริมด้านการอนุรักษ์ดินและปรับปรุง

ดินให้ถูกวิธีตามหลักวิชาการ จะทำให้ประชาชนมีรายได้จากการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์เพิ่มมากขึ้น

6.5.2 ตำบลเวียงชัยมีการรวมกลุ่มอาชีพต่างเช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มเลี้ยงสุกร กลุ่มส้มฟัก กลุ่มเพาะเห็ดฟาง และกลุ่มพลังมวลชนต่างๆ ซึ่งเป็นกลุ่มที่จัดตั้งอย่างมีระบบ ได้รับการอบรมและการติดตามประเมินผลอยู่อย่างต่อเนื่อง ทำให้กลุ่มต่างๆเหล่านี้มีความรู้ความชำนาญสามารถพัฒนาการดำเนินงานที่ดีขึ้น

6.5.3 ตำบลเวียงชัย มีขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมานานนับร้อยปี และตำบลเวียงชัยได้อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นอย่างดี

7. ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพท้องถิ่น

7.1 โครงสร้างและขบวนการบริหารงานบุคคล

องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย เป็น อบต. ชั้น 5 ได้ปรับปรุงแผนอัตรากำลัง 3 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2553 – 2555 โดยแยกโครงสร้างส่วนราชการ ดังนี้

7.1.1 โครงสร้างของสำนักปลัด

งานบริการทั่วไป

งานนโยบายและแผน

งานกฎหมายและคดี

งานกิจการสภา

งานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

7.1.2 โครงสร้างส่วนการคลัง

งานการเงิน

งานการบัญชี

งานพัฒนาและจัดเก็บรายได้

งานทะเบียนทรัพย์สินและวัสดุ

7.1.3 โครงสร้างส่วนโยธา

งานก่อสร้าง

งานออกแบบและควบคุมอาคาร

งานผังเมือง

งานฝ่ายประสานสาธารณูปโภค

7.1.4 โครงสร้างส่วนสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม

งานอนามัยและสิ่งแวดล้อม

งานส่งเสริมสุขภาพและสาธารณสุข

งานรักษาความสะอาด

7.1.5 โครงสร้างส่วนการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี

งานบริการศึกษา

งานศาสนาวัฒนธรรมประเพณี

งานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

งานส่งเสริมกิจการ โรงเรียน

7.1.6 โครงสร้างส่วนสวัสดิการสังคม

งานสงเคราะห์สตรี คนชรา และผู้พิการ

งานส่งเสริมอาชีพและพัฒนาสตรี

งานพัฒนาชุมชน

งานส่งเสริมสุขภาพ

7.1.7 โครงสร้างส่วนส่งเสริมการเกษตร

งานส่งเสริมการเกษตร

งานส่งเสริมปศุสัตว์

7.2 งบประมาณและเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ

งบประมาณปี พ.ศ. 2551 งบประมาณรวมทั้งสิ้น 340,961.14 บาท

เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ

เครื่องถ่ายเอกสาร - เครื่อง

เครื่องวัดระดับ - เครื่อง

7.3 ผลการพัฒนาท้องถิ่นในระยะเวลาที่ผ่านมา

งบประมาณในปี พ.ศ. 2551 องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย มีปัญหา

ด้านอุทกภัยทุกปีสร้างความเสียหายให้แก่พื้นที่เกษตรเป็นอย่างมาก ปัญหาเยาวชน/นักเรียน/นักศึกษา ที่มีค่านิยมในการดำเนินชีวิตแบบชาวตะวันตกมากขึ้น เช่น การเที่ยวสถานบันเทิง การแต่งตัวตามแฟชั่น การใช้สินค้าเกินความจำเป็น ทำให้เป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ทฤษฎีบทบาท และบทบาทผู้สูงอายุ

1. ความหมายของบทบาท

นักวิชาการได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับความหมายของบทบาทไว้ ดังนี้
 ราชบัณฑิตยสถาน (2532 : 315) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท คือ การทำหน้าที่
 หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ

ไพบุลย์ ช่างเรียน (2536 : 29 – 30) ให้ความหมายของบทบาทโดย อาจพิจารณาถึง
 ความหมายได้ 2 นัย คือ

1. นัยแรก พิจารณาในด้าน โครงสร้างสังคม (Social Structure) บทบาท
 หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ซึ่งแสดงลักษณะ โดยคุณสมบัติและกิจกรรมของ
 บุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น

2. อีกนัยหนึ่ง พิจารณาความหมายของบทบาทในเรื่องการปะทะ สังสรรค์
 ทางสังคม (Social Interaction) ว่า บทบาท หมายถึง ผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนการกระทำที่เกิด
 จากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์แห่งการปะทะสังสรรค์นั้น

ดังนั้น ตามนัยแรก บทบาท เป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคมซึ่งอยู่
 จำแนกโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีต่อปทัสถาน ส่วนตามนัยหลัง บทบาท เป็น
 วิธีทางแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร หรือคาดว่าคนอื่นจะ
 ปฏิบัติต่อตนอย่างไร

อนันท์ อาภาภิรมย์ (2536 : 24) ได้ให้ความหมายคำว่า บทบาทไว้ว่า เมื่อบุคคล
 ดำรงตำแหน่งในสังคม หรือกลุ่มคน/บุคคลนั้นย่อมต้องแสดงบทบาทตามตำแหน่งนั้น ๆ
 เพราะฉะนั้น สถานภาพและบทบาทจึงเป็นสิ่งควบคู่กันไป หรือการปฏิบัติหน้าที่ย่อมขึ้นอยู่กับ
 บุคคลที่เข้าดำรงตำแหน่งนั้น ๆ ดังนั้น บทบาทจึงเป็นรูปการณ์ที่เคลื่อนไหวหรือรูปการทาง
 พฤติกรรมของตำแหน่ง ความแตกต่างระหว่างบทบาทและตำแหน่งที่เกิดขึ้นนั้น ก็เพราะว่า
 ตำแหน่ง เป็นแนวคิดทางสังคมวิทยา (Sociological Concept) ส่วนบทบาทนั้น เป็นแนวคิดทาง
 จิตวิทยาสังคม (Social Psychology) เพราะฉะนั้น บทบาทจึงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอในเมื่อมี
 การเปลี่ยนแปลงคนใหม่ที่มาดำรงตำแหน่งนั้น

สุพัตรา สุภาพ (2534 : 29) ให้ความหมาย บทบาท คือ การปฏิบัติตามสิทธิและ
 หน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) เช่น ตำแหน่งพ่อ จะมีบทบาทคือการเลี้ยงลูก ส่วนตำแหน่ง
 ครู บทบาทก็คือ การสั่งสอนลูกศิษย์ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังกล่าวว่า บทบาทจะช่วยให้บุคคล
 มีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ และบทบาทกำหนดความรับผิดชอบของงานต่าง ๆ ที่ปฏิบัติ

พัทยา สายหู (2533 : 47) ได้อธิบาย บทบาทหน้าที่ คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นบุคคล และเปรียบเสมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดไว้ให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้น ๆ เป็น (ละคร) อะไร มีบทบาทที่ต้องแสดงอย่างไร ถ้าแสดงผิดบทหรือเล่นไม่สมบทก็อาจถูกเปลี่ยนตัวไม่ให้เห็น ในความหมายเช่นนี้ บทบาท ก็คือ การกระทำต่าง ๆ ที่ “บทบาท” กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำราบใดที่ยังอยู่ใน “บท” นั้น

เลวินสัน (Levinson อ้างถึงใน สำราญ ต้นเรืองศรี, 2530 : 8) ได้อธิบายบทบาทไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. บทบาท หมายถึง ปทัสถาน ความมุ่งหวัง ข้อห้าม ความรับผิดชอบ และอื่น ๆ ที่มีลักษณะในตนเองเดียวกัน ซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่ทำให้ดำเนินถึงบุคคลน้อยที่สุด แต่มุ่งไปถึงการชี้บ่งถึงหน้าที่อันควรกระทำ
2. บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่กระทำ โดยให้สัมพันธ์กับ โครงสร้างทางสังคม หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า แนวทางอันบุคคลพึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้น ๆ นั้นเอง
3. บทบาท หมายถึง ความเป็นไปของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่คิดแลกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น

โคเฮน (Cohen. อ้างถึงใน สำราญ ต้นเรืองศรี. 2530 : 9) ได้ให้คำอธิบายเรื่อง บทบาทไว้ว่า การที่สังคมได้กำหนดเฉพาะเจาะจงให้เราปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทหนึ่งนั้นเรียกว่า เป็นบทบาทที่ถูกกำหนด (Prescribed Role) ถึงแม้ว่า บุคคลบางคนจะไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่คาดหวังโดยผู้อื่น เราก็มองยอมรับว่าจะต้องปฏิบัติไปตาม บทบาทที่สังคมกำหนดให้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted role) เป็นวิธีการที่บุคคลได้แสดง หรือปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งของเขา ความไม่ตรงกันของบทบาทที่ถูกกำหนดกับ บทบาทที่ปฏิบัติจริงนั้น อาจมีสาเหตุมาจากบุคคลขาดความเข้าใจในส่วนของบทบาทที่ต้องการ ความไม่เห็นด้วย หรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด หรือบุคคลไม่มีความสามารถ ที่จะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า บทบาท เป็นการกระทำหรือแบบแผนของพฤติกรรมต่าง ๆ ตามสิทธิอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบ ของสถานภาพทางสังคมของบุคคล เช่น ตำแหน่งพ่อ จะมีบทบาทคือการเลี้ยงลูก ส่วนตำแหน่งครู บทบาทก็คือ การสั่งสอนลูกศิษย์ เป็นต้น และ บทบาทยังสามารถและเป็นตัวกำหนดให้บุคคลมีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ และมีความรับผิดชอบงานต่าง ๆ ที่ปฏิบัติตามบทบาทด้วย

2. ลักษณะของบทบาท

นักวิชาการได้อธิบายถึงลักษณะของบทบาทไว้ ดังนี้

แสวง รัตนมงคลมาส (2536 : 12) ได้จำแนกลักษณะบทบาทไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) หมายถึง บทบาทที่ควรจะเป็นไปตามอุดมคติ อุดมการณ์ หรือหลักการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
2. บทบาทที่เป็นจริง (Actual Role) หมายถึง ข้อเท็จจริงด้านกิจกรรมหรือผลงานที่ได้ปฏิบัติจริง
3. บทบาทที่รับรู้ (Perceived Role) หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ความรับผิดชอบหรือภารกิจของคนว่าควรเป็นอย่างไร
4. บทบาทที่คาดหวัง (Expecting Role) หมายถึง บทบาทที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมุ่งหวังต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งประพฤติปฏิบัติของบุคคลหรือองค์กร
5. บทบาทที่ถูกคาดหวัง (Expected Role) หมายถึง การที่ฝ่ายหนึ่งถูกคาดหวังจากอีกฝ่ายหนึ่งว่า ต้องประพฤติปฏิบัติอย่างไรจึงจะเป็นไปตามคาดหวังของอีกฝ่ายหนึ่ง

ทิตยา สุวรรณชฎ (2535 : 9) ได้อธิบายว่า บทบาทเป็นลักษณะของพฤติกรรมที่ถูกกำหนดโดยฐานะ ตำแหน่ง และกฎหมาย แบ่งบทบาท ดังนี้

1. บทบาทตามอุดมคติ (Ideal Role) หรือ บทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางสังคมควรปฏิบัติ
2. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual Role) หรือ บทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางสังคมจะต้องปฏิบัติจริงโดยอธิบาย “บทบาทที่ปฏิบัติจริง” ว่าเป็นผลรวมของบทบาทตามอุดมคติและปฏิกริยาของผู้ที่เกี่ยวข้องในส่วนที่บทบาททางสังคม ให้ไว้มีลักษณะ ดังนี้
  - 2.1 มีสถานภาพ (Status) อยู่จริงในทุกสังคม และมีอยู่ก่อนที่ตัวคนจะเข้าไปครอง
  - 2.2 มีบทบาทที่ควรจะเป็น (Ought to – Role) ประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
  - 2.3 วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีในสังคมนั้น ๆ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญในการกำหนดฐานะ ตำแหน่ง และบทบาทที่ควรจะเป็น
  - 2.4 การที่คนเราจะทราบถึงฐานะ ตำแหน่ง และบทบาท นั้น ได้มาจากสังคมนั้น ๆ

2.5 บทบาทที่ควรจะเป็นนั้น ไม่แน่นอนเสมอว่า จะเหมือนกับพฤติกรรมจริง ๆ ของคนที่ครองฐานะตำแหน่งอื่น ๆ เพราะพฤติกรรมจริง ๆ นั้น เป็นผลของปฏิกิริยาของคนที่ครองฐานะตำแหน่งที่มีต่อบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง และบุคลิกภาพของผู้อื่นที่เข้าร่วม ในพฤติกรรม และเครื่องกระตุ้น ที่มีอยู่ในเวลาและสถานที่ที่เกิดการติดต่อทางสังคม

กล่าวโดยสรุป บทบาทเป็นเรื่องของพฤติกรรมหรือการแสดงออกของบุคคลมีลักษณะที่จำแนกเป็นบทบาทตามอุดมคติ บทบาทที่เป็นจริง บทบาทที่คาดหวัง บทบาททางสังคม และบทบาท ที่ควรจะเป็นซึ่งสามารถแสดงออกได้ตามบทบาทที่กำหนดนั้น บทบาททำให้เกิดบุคลิกภาพของตนเองได้

ผู้สูงอายุและบทบาทของผู้สูงอายุ

1. ความหมายของผู้สูงอายุ

นักวิชาการได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้ ดังนี้
 ฝน แสงสิงแก้ว (2515 : 66) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าบุคคลใดเป็นผู้สูงอายุไว้ 3 ประการดังนี้

1. หลักเกณฑ์ตามอายุปฏิทิน เป็นหลักเกณฑ์ที่กำหนดว่าบุคคลที่มีอายุสูงกว่า 65 ปี เป็นคนชราหรือเป็นผู้สูงอายุ

2. หลักเกณฑ์ความสามารถในการปฏิบัติตน เกณฑ์ที่วางนี้กำหนดว่าผู้ที่เกษียณเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งแตกต่างกันในแต่ละประเทศ เพศ และอาชีพ เป็นต้นว่าในประเทศสหรัฐอเมริกา กำหนดเกษียณอายุแต่ละอาชีพดังนี้ ผู้มีอาชีพด้านอุตสาหกรรมเกษียณเมื่อ อายุ 65 ปี ข้าราชการเกษียณเมื่ออายุ 70 ปี แพทย์เกษียณอายุเมื่อ 65 ปี และศัลยแพทย์เกษียณอายุเมื่อ 63 ปี เป็นต้น

3. เกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างความเจริญและความเสื่อม เกณฑ์นี้มีความเชื่อว่ามนุษย์ดำรงอยู่ได้โดยกระบวนการ 2 อย่างคือ ความเจริญและความเสื่อม เกณฑ์นี้พบว่าวัยทารกและวัยหนุ่มสาวมีความเจริญมากกว่าความเสื่อม แต่วัยสูงอายุมีความเสื่อมมากกว่าความเจริญ เช่น สมองเสื่อมเมื่ออายุ 35 ปี เป็นต้น

กฤษยา ต้นตอผลาชีวะ (2524 : 1-2) กล่าวว่า คำว่า “ผู้สูงอายุ” ใช้เป็นครั้งแรกในขมรมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยเมื่อ พ.ศ.2506 ดังนี้ ผู้สูงอายุต้องมีลักษณะ เป็นผู้ที่มีอายุ 60 ปี

ขึ้นไปเป็นผู้ที่มีความเสื่อมตามสภาพ มีกำลังถดถอย เชื่องช้า และเป็นผู้ที่มีโรคควรได้รับการช่วยเหลือ

อภิญา โสมลิน (2532 : 23) ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่อยู่ในวัยที่การเปลี่ยนแปลงในทางเสื่อมของกายภาพ ตลอดจนการทำงานของสรีระลดลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับพันธุกรรมและภาวะโภชนาการที่ได้รับ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่ผ่านมา

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2539 : 8) กล่าวว่า ผู้สูงอายุโดยทั่วไป หมายถึง บุคคลที่มีอายุสูงในช่วงท้ายของชีวิต ซึ่งเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ทางด้านร่างกาย จิตใจ และหน้าที่การงานทางสังคม นอกจากการเสื่อมดังกล่าวแล้ว ยังใช้เกณฑ์อายุ 60 ปีเป็นเกณฑ์สากล ผู้สูงอายุมีความต้องการคือ ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ และมีบทบาทในสังคม ต้องการความช่วยเหลือจากสังคม แต่ต้องการการดูแลอย่างใกล้ชิดเมื่อมีชีวิต เมื่อเวลาเจ็บป่วย เป็นต้น

โดยสรุป ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป ทั้งเพศหญิงและเพศชาย เป็นวัยที่อยู่ในช่วงสุดท้ายของชีวิต อยู่ในระหว่างการเปลี่ยนแปลงในลักษณะการเสื่อมถอยทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งควรได้รับการช่วยเหลือแต่ยังคงมีความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมหมู่คณะและมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคม

2. ทฤษฎีภาวะสูงอายุ

การศึกษาภาวะสูงอายุ ได้มีนักทฤษฎีต่างๆ เสนอแนวความคิดและทฤษฎีที่อธิบายปรากฏการณ์ของภาวะสูงอายุ ในลักษณะเนื้อหาที่แตกต่างออกไป ดังนี้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2539 : 17-18) ได้อธิบายทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุได้ดังนี้

1. ทฤษฎีทางด้านชีววิทยา

ทฤษฎีภาวะสูงอายุทางด้านชีววิทยา เป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายสาเหตุของความชราเชิงชีววิทยา ดังนี้

1.1 ทฤษฎีพันธุศาสตร์ ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุเกิดขึ้นตามพันธุกรรม มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง อวัยวะบางส่วนของร่างกายคล้ายคลึงกันหลายช่วงอายุและลักษณะแสดงออกเมื่อมีอายุมากขึ้น เช่น ผมหงอก ศีรษะล้าน

1.2 ทฤษฎีเนื้อเยื่อ ทฤษฎีนี้เชื่อว่า สารที่เป็นส่วนประกอบของเนื้อเยื่อกระดูกเพิ่มมากขึ้นและมีการจับตัวกันมากขึ้น ทำให้ Collagen Fiber หดสั้นเข้าเมื่อถึงวัยสูงอายุ ทำให้ปรากฏรอยย่นมากขึ้น

2. ทฤษฎีทำลายตนเอง ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความชราเกิดจากร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันทำลายตนเองมากขึ้น ดังนั้นการสร้างภูมิคุ้มกันปกติน้อยลงจะทำให้ร่างกายต่อสู้โรคและสิ่งแปลกปลอมได้ไม่ดี ทำให้เกิดความเจ็บป่วยได้ง่าย

3. ทฤษฎีความผิดพลาด ทฤษฎีนี้เชื่อว่า เมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้นจะค่อย ๆ เกิดความผิดพลาด และความผิดพลาดนี้จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนทำให้เซลล์ต่าง ๆ ของร่างกายเสื่อมและหมดอายุลง

4. ทฤษฎีเรติคัลอย่างอิสระ ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ภายในร่างกายมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย โดยเฉพาะผู้สูงอายุประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมที่มีเรติคัลอย่างอิสระอยู่มากมายตลอดเวลา เรติคัลเหล่านี้จะก่อให้เกิดความผิดปกติและทำให้คอแลเจนและอีลาสตินซึ่งเป็นโปรตีนองค์ประกอบของเนื้อเยื่อยึดเหนี่ยวเกิดขึ้นมากจนทำให้เสียความยืดหยุ่นไป

5. ทฤษฎีทางด้านจิตวิทยาสังคม

ทฤษฎีภาวะทางด้านจิตวิทยาสังคมเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงจิตวิทยาสังคมของผู้สูงอายุ ซึ่งได้มีนักจิตวิทยาวิทยาสังคมได้เสนอเป็นแนวทางคิดและทฤษฎีหลายทฤษฎีดังนี้

5.1 ทฤษฎีการถดถอย ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ค่อย ๆ ถดถอยออกจากสังคม ทั้งในกลุ่มผู้สูงอายุ และในกลุ่มคนวัยอื่น ๆ ด้วยเพื่อเป็นภาวะกดดันทางสังคมบางประการ

5.2 ทฤษฎีการทำกิจกรรม ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งได้จากการทำกิจกรรม และการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาและทำให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และมีความรู้สึกว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคม

5.3 ทฤษฎีความต่อเนื่อง ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขได้ก็ต่อเมื่อได้ทำกิจกรรมหรือปฏิบัติตัวเช่นที่เคยกระทำตัวมาก่อน บุคคลใดคุ้นเคยกับการอยู่ร่วมกับคนหมู่มากก็กระทำต่อไป บุคคลใดพอใจชีวิตที่สุขสงบ สันโดษก็อาจแยกตัวเองออกมาอยู่ตามลำพัง

5.4 ทฤษฎีของอิริคสัน ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การพัฒนาด้านจิตใจของผู้สูงอายุ นั้น เป็นช่วงที่ผู้สูงอายุคิดว่าเป็นช่วงที่มีคุณค่าของชีวิต มั่นคง หรือท้อแท้หมดหวังสำหรับ

บุคคลที่มีความรู้ดีกว่าชีวิตนั้น มีคุณค่าถ้ามีความมั่นคง ก็จะมีความรู้สึกพึงพอใจและเกิดความรู้สึกสุขสงบทางใจ ในทางตรงกันข้ามผู้สูงอายุที่มีความรู้ดีกว่าชีวิตนั้น ไม่มีคุณค่าก็จะเกิดความท้อแท้สิ้นหวังคับข้องใจ

5.5 ทฤษฎีพัฒนาของเพค ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุวัยต้น (55-75 ปี) และผู้สูงอายุวัยปลาย (75 ปีขึ้นไป) มีความแตกต่างกันทั้งลักษณะนิสัยและการปฏิสัมพันธ์ทางด้านจิตวิทยาสังคม การเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุ

3. แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของผู้สูงอายุ

บุคคลเมื่อก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ ซึ่งเป็นวัยสุดท้ายของชีวิต เป็นช่วงที่ควรได้รับการช่วยเหลือ ประคับประคองจากสังคมในสังคมวัยชราหรือวัยผู้สูงอายุไม่ใช่วัยที่โดดเดี่ยวสิ้นหวังในชีวิต เพราะสังคมไทยมีวัฒนธรรมให้ความนับถือ ปู ยา ตา ยาย ว่าเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทรของครอบครัว และมีภาระผูกพันในการให้การดูแลบิดามารดาหรือญาติผู้สูงอายุเสมอมา แต่ปัจจุบันที่ต้องยอมรับประการหนึ่ง คือ สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปย่อมมีผลกระทบต่อวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนไทย สังคมไทยจึงควรตระหนักถึงภาวะความรับผิดชอบต่อกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งกระทบต่อความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความหวัง และความต้องการของผู้สูงอายุจากสังคม คือ ผู้สูงอายุมีความต้องการแตกต่างกันซึ่งประมวลความต้องการในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (เสาวลักษณ์ หนูรักษาและคณะ, 2535 : 65)

1. ความต้องการสนับสนุนจากครอบครัว เมื่อถูกปล่อยให้อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือแยกอยู่คนเดียวขาดความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจรวมทั้งทางเศรษฐกิจผู้สูงอายุจึงมีความต้องการสนับสนุนจากครอบครัวดั้งเดิม ควบคู่กับการช่วยเหลือจากภายนอก

2. ความต้องการด้านประกันรายได้ โดยเฉพาะการประกันด้านสังคม ประกันสุขภาพ เพราะเมื่อเข้าสู่วัยชราภาพได้เลิกประกอบอาชีพแล้ว และได้รับบำนาญเพื่อช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและมั่นคงปลอดภัย ไม่เป็นภาระของบุตรหลานและสังคม

3. ความต้องการร่วมชีวิตในชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมบางประการในสังคม สังคมจึงควรให้โอกาสแก่ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงชีวิตให้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ การพัฒนาตนเอง

4. ความต้องการที่จะลดการพึ่งคนอื่นให้น้อยลง ถ้าครอบครัวและสังคมได้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จะเป็นการช่วยเหลือผู้สูงอายุให้รู้จักพึ่งตนเอง จะไม่เป็นภาระแก่สังคมในปีนปลายของชีวิต

5. ความต้องการทางสังคมของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีความต้องการทางสังคม

ดังนี้

5.1 ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ของกลุ่ม และของสังคม

5.2 ต้องการยอมรับและเคารพยกย่องนับถือจากบุคคลในครอบครัวและ

สังคม

5.3 ต้องการเป็นคนสำคัญในสายตาของสมาชิกในครอบครัว ของกลุ่ม

และของสังคม

5.4 ต้องการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลในครอบครัว ชุมชน และสังคม และสามารถปรับตัวให้เข้ากับลูกหลานในครอบครัวและสังคมได้

สุพิศตรา สุภาพ (2536 : 35) ได้กล่าวถึงความต้องการของผู้สูงอายุมี 2 ประการ คือ

1. ความต้องการด้านเศรษฐกิจ คือ ความต้องการได้รับความช่วยเหลือทางการเงินของบุตรหลานหรือญาติพี่น้อง อาจจะทำให้การเลี้ยงดูตามสมควรแก่สุขภาพ แต่ถ้ากล่าวถึงความมั่นคงทางสังคมก็ต้องเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องมีการและสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ

2. ความต้องการด้านที่อยู่อาศัย โดยให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัย เช่น ในบ้านของตนเองหรือบุตรหลาน ญาติพี่น้อง หรือในสถานสงเคราะห์ของรัฐหรือเอกชน

4. การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ

วัยสูงอายุเป็นวัยของการเสื่อมสลาย ซึ่งตรงข้ามกับวัยเด็กซึ่งเป็นวัยสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพราะมีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้นทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ทำให้เกิดความเสื่อมสลายหลายประการด้วยกัน ได้แก่ (เสาวลักษณ์ หนูรักษา และคณะ. 2535 : 45)

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ (Physical Change) เป็นการเปลี่ยนทางสรีระวิทยา และระบบต่าง ๆ ของร่างกายได้แก่

1.1 ผิวหนังเหี่ยวย่น ขาดความมัน และความยืดหยุ่น ต่อมเหงื่ออ่อนแอลง ทำให้การปรับอุณหภูมิไม่ดีเหมือนวัยรุ่น

1.2 ระบบประสาทสัมผัสลดลง เช่น สายตาพร่ามัว เป็นต้อกระจก หูตึง จมูกรับกลิ่นลดลง ลิ้นรู้รสอ่อนลง

1.3 ระบบทางเดินอาหารเสื่อมลง มีปัญหาเรื่องทันตสุขภาพ การย่อยอาหารไม่ดี

1.4 ระบบกระดูกและไขข้อเสื่อม เปราะบาง ทำให้ปวดและอักเสบง่าย

1.5 ระบบทางเดินหายใจ ปอดเสื่อม เหนื่อยง่าย หายใจไม่สะดวก

1.6 ระบบหัวใจ หลอดเลือด กล้ามเนื้อหัวใจอ่อนกำลังลง หลอดเลือดแข็งตัว ขาดความยืดหยุ่น ความดันโลหิตสูง ไชมันเกาะผนังหลอดเลือดหนาขึ้นเป็นเหตุให้เกิดโรคหัวใจได้ง่าย

1.7 ระบบประสาท ไขสันหลัง ทำหน้าที่เชื่อมโยงไป จับของเสียได้น้อยลงแต่ขับน้ำออกมากทำให้ประสาทบวม กล้ามเนื้อกระดูกของประสาทหยาบทำให้ประสาทไม่ดีบางคนต่อมลูกหมากโตขึ้น เป็นผลให้ถ่ายปัสสาวะลำบาก

1.8 ระบบประสาทและสมอง สมองเสื่อมไป ความรู้สึกรู้ชา การเคลื่อนไหวช้าความสัมพันธ์ระหว่างสมอง กล้ามเนื้อและข้อเสียไป การทรงตัวไม่ดี มีอาการสั่นตามร่างกาย บางคนหลงลืมง่าย

1.9 ระบบต่อมไร้ท่อ เสื่อมไป ต่อมเพศก็เสื่อมไปด้วย จึงทำให้การมีเพศสัมพันธ์น้อยลงทั้งชายและหญิง

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Psychological Change)

การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจและอารมณ์ของผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ดังนี้

2.1 ความจำ ผู้สูงอายุจำเรื่องราวอดีตได้อย่างสมบูรณ์ ในขณะที่ความจำต่อสิ่งใหม่ ๆ มีน้อย นั้นหมายความว่าเรื่องเก่าลืมยากเรื่องใหม่ลืมง่าย

2.2 สติปัญญา จะมีภาวะความเฉื่อยช้าทางสมองเกิดขึ้นบ่อย ๆ

2.3 ความคิดอ่านช้าลง ความแม่นยำคงมีเท่า ๆ กับวัยหนุ่มสาว แต่ต้องใช้เวลามากขึ้นความสามารถแสดงความคิดเห็นและวิจารณ์ญาณจะทำได้ดีต้องอาศัยประสบการณ์ ความสุขุม รอบคอบ ภาษายังคงมีอยู่จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

2.4 การเรียนรู้ สนใจที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจช้าลง

2.5 การสูญเสียบุคคลที่ใกล้ชิด เกิดความกลัว วิตกกังวล หดหู่ ห้อแท้ หมกหมุ่น เศร้า เครียดต้องการเพื่อน หรือผู้ดูแลใกล้ชิด และอาศัยเวลาในการปรับตัวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

2.6 บุคลิกภาพ ผู้สูงอายุจะมีบุคลิกภาพหลายรูปแบบคือแบบผสมผสานแบบต่อต้าน แบบเกลียดกลัวความชรา ชอบจำกัดบทบาทหรือพฤติกรรมของตนเอง

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม (Economic and Social change)

3.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ คือ การสูญเสียรายได้ประจำหรือรายได้ลดลงจากการเกษียณอายุ ขาดรายได้เพราะไม่สามารถทำงานด้วยสาเหตุชราภาพ ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น

3.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของผู้สูงอายุ คือ ถูกลดบทบาทลงตามวัย การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมลดน้อยลงหรือหมดไป การสูญเสียสถานภาพและบทบาททางสังคมทั้งตำแหน่งหน้าที่ อำนาจ บารมี การเปลี่ยนแปลงบทบาท ซึ่งเดิมเคยเป็นผู้คอยหาเลี้ยงครอบครัวต้องกลายเป็นผู้ตาม ต้องพึ่งพาอาศัยลูกหลานและผู้อื่น

3.3 การถูกทอดทิ้ง ปัจจุบันผู้สูงอายุไทยเริ่มตกอยู่ในสภาวะการณ์ที่ถูกทอดทิ้งอยู่ตามลำพังเนื่องจากการอพยพหางานทำ หรือการออกไปทำงานหารายได้นอกบ้านของลูกหลาน

3.4 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมตามกระแสนิยมตะวันตก ซึ่งสมัยก่อนวัฒนธรรมไทยผู้อ่อนวัยจะให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุในฐานะผู้มีประสบการณ์ แต่ปัจจุบันผู้อ่อนวัยไม่สนใจ ผู้สูงอายุ รูปแบบสังคมผลิต หรือสังคมอุตสาหกรรม ทำให้เยาวชนไทยยึดแบบตัวใครตัวมัน และมองผู้สูงอายุว่าคร่ำครึ ไม่ทันสมัย หรือไม่ทันเหตุการณ์ ผลการเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุทั้ง 3 ด้าน ดังกล่าว ทำให้ผู้สูงอายุหมดหวังต่อแก่ ในชีวิต โดยเฉพาะในคนที่รับการเปลี่ยนแปลงสภาพไม่ได้ ก่อให้เกิดความเครียด ความคับข้องใจประกอบกับสังคมรอบข้างของผู้สูงอายุบางรายไม่เกื้อหนุน ทางด้านกำลังใจก็จะทำให้ผู้สูงอายุผู้นั้นเกิดปัญหาทางสุขภาพจิตได้

5. บทบาทผู้สูงอายุ

เฉลิมชัย จันทระเสนา (2544 : 63 - 66) ได้ทำการศึกษบทบาทของผู้สูงอายุในกิจกรรมด้านสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และของราชการอื่น ๆ ทั้ง 4 ด้าน มีดังนี้

1. บทบาทด้านการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาชุมชนจะต้องชักนำโน้มน้าวผู้สูงอายุให้เข้าร่วมกิจกรรมในการพัฒนา และมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนเพราะหลักปรัชญาการพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องให้ประชาชนทุกกลุ่มได้มีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาตนเอง ชุมชน และประเทศชาติ ดังนั้นผู้สูงอายุก็เป็นกลุ่มประชาชนที่มีความสำคัญ เพราะในปัจจุบันนี้อัตราประชากรสูงชันมาก การโน้มน้าวชักนำผู้สูงอายุให้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา ผู้สูงอายุมีบทบาทในการดำเนินการพัฒนาชุมชนในการดำเนินงานของทางราชการในเรื่องต่าง ๆ เช่น การบริจาคทรัพย์สินเพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชน เช่น การสร้างที่พักริมทาง การสร้างที่

อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน การสร้างสถานที่ราชการต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ได้สละแรงงานเพื่อร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชน เช่น การทำความสะอาดถนน การขุดลอกคลองระบายน้ำ การทำความสะอาดวัด การทำความสะอาดสถานที่ราชการ ชักชวนเพื่อนบ้านและบุคคลทั่วไปเข้าร่วมการพัฒนาชุมชน เข้าร่วมการดำเนินการและการปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาชุมชน ช่วยดูแลสมบัติของชุมชน เช่น สถานที่ราชการต่าง ๆ สาธารณะสมบัติ ร่วมเป็นคณะกรรมการพัฒนาชุมชน ในการวางแผนพัฒนาชุมชน ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อขอความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน แนะนำและเป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชน ผู้สูงอายุที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และได้รับการวางใจ ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการจัดตั้งกองทุนสำหรับผู้ยากไร้ สำหรับผู้สูงอายุ สำหรับผู้ติดเชื้อ สำหรับผู้ด้อยโอกาส เป็นประธานกรรมการการเขียนแผนแม่บทชุมชนพึ่งพิงตนเอง เพื่อการพัฒนาโดยการจัดทำแผนการสำรวจความต้องการของประชาชน ว่าประชาชนต้องการอะไร นำมาเขียนแผน เพื่อสนองความต้องการของประชาชน และยังเป็นผู้นำจัดกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อสร้างเสริมชุมชนให้เข้มแข็ง เช่น ตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มออกกำลังกาย กลุ่มปฏิบัติธรรม

2. บทบาทของผู้สูงอายุที่มีต่อการศึกษาศึกษา ในทัศนะของการศึกษาในสังคมปัจจุบันนี้การศึกษาเป็นศาสตร์แห่งการเรียนรู้ สมาชิกในสังคมจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา และปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งความจริงการเปลี่ยนแปลงนี้มีใช้ผลกระทบเฉพาะประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น หากแต่จะกระทบต่อทุกคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเด็ก หนุ่มสาว หรือผู้สูงอายุ ซึ่งมีบทบาทต่อการศึกษามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อันจะเห็นได้จากระบบครอบครัวของไทยที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรหลานมีความสัมพันธ์ระบบเครือญาติสูง บุตรหลานถึงได้รับการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จึงเรียกได้ว่ามีบทบาทในการเป็นครู ผู้สูงอายุมีบทบาทในการดำเนินการด้านการศึกษาในการดำเนินงานของทางราชการในเรื่องต่าง ๆ เช่น การเข้าร่วมดำเนินการและปฏิบัติกิจกรรมทางการศึกษาของท้องถิ่น บริจาคทรัพย์สินเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมทางการศึกษา ช่วยดูแลรักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการศึกษา สละแรงงานในการไปเข้าร่วมกิจกรรมทางการศึกษา ชักชวนให้บุคคลอื่นในชุมชนให้เห็นความสำคัญของกิจกรรมทางการศึกษา ติดตาม ประเมินผล และให้ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางการศึกษา เช่น เป็นคณะกรรมการการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียนให้กำลังใจแก่บุคลากรในโรงเรียนประสานงานและขอความร่วมมือจากหน่วยงานและ

องค์กรอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน ให้มาสนับสนุนการศึกษา เป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อวางแผน และกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาในท้องถิ่น เป็นวิทยากรให้ความรู้ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดหาทุนเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการศึกษา และจัดตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษาของนักเรียน

3. บทบาทของผู้สูงอายุที่มีต่อด้านศาสนา ในการพัฒนาทางสังคมการตั้งจิตอยู่ในคุณธรรม หมายถึง การทำงานพัฒนาที่ประกอบด้วยเหตุผลและมีธรรมเป็นบพนาภิกับสมาชิกของสังคม ซึ่งสิ่งสำคัญในการกำหนดรูปแบบคุณธรรม ศาสนา อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่สำคัญยิ่งในการดำเนินชีวิตในสังคมผู้สูงเป็นผู้ที่มีความสนใจศาสนาเพราะยอมรับกันว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้จิตใจสงบเยือกเย็น ผู้สูงอายุมีบทบาทในการดำเนินการด้านศาสนาในการดำเนินงานของทางราชการในเรื่องต่างๆ เช่น เข้าร่วมหรือพิธีกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นโดยวัดหรือหน่วยงานอื่น ๆ บริจาคทรัพย์สินเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา ช่วยดูแล รักษา ทำนุบำรุง สมบัติทางศาสนา แนะนำส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา สละแรงงานเพื่อพัฒนาและทำความสะอาด ศาสนสถานต่าง ๆ เชิญชวนประชาชนและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนามาร่วมเป็นกรรมการวางแผนพัฒนาศาสนาและกิจกรรมทางศาสนา ประสานงานกับหน่วยงานอื่น เพื่อขอความช่วยเหลือในการพัฒนากิจกรรมทางศาสนา เป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามคำสอน และหลักธรรมทางศาสนา ติดตามถวายความรู้แก่พระสงฆ์และบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง และเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับศาสนาโดยอาศัยสื่อบุคคลในชุมชน

4. บทบาทของผู้สูงอายุที่มีต่อด้านวัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมเป็นผลรวมหลายสิ่งหลายอย่างซึ่งช่วยให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่น และกล่าวได้ว่าช่วยให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่สูงกว่าสัตว์อื่นๆ นักสังคมวิทยาสมัยแรก ๆ ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม คือทุกสิ่งทุกอย่างมนุษย์สร้างขึ้น ทั้งความรู้ ความเชื่อ กฎหมายธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมนั้น ได้รับอิทธิพลจากสภาวะแวดล้อมทางสังคมปัจจัยดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดลักษณะของวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมสังคมหนึ่งต่างจากอีกสังคมหนึ่ง นอกจากนั้น วัฒนธรรมยังเป็นแบบแผนที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งบุคคลกลุ่มสำคัญชุมชนที่ได้คงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่น ผู้สูงอายุมีบทบาทในการดำเนินการด้านวัฒนธรรมประเพณีในการดำเนินงานของทางราชการในเรื่องต่างๆ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นที่จัดขึ้น บริจาคทรัพย์สิน เพื่อสนับสนุนและส่งเสริม

วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นเพื่อเป็นมรดกตกทอดไปถึงรุ่นหลังต่อไป จัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นทุกปี ชักชวนเยาวชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ให้เข้ามาช่วยเหลือในการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น เป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ส่งเสริม ให้กำลังใจแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี ติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี

6. บทบาทผู้สูงอายุในกิจกรรมด้านสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย

6.1 จำนวนผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้าน

ตารางที่ 3 จำนวนผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนผู้สูงอายุ		
		ชาย	หญิง	รวม
1	บ้านตะโงน	18	29	51
2	บ้านยางพันชาด	11	16	27
3	บ้านหนองลุมพุก	11	14	25
4	บ้านหนองระเวียง	16	17	33
5	บ้านหนองไผ่	8	14	22
6	บ้านโนนใหญ่	8	8	16
7	บ้านโนนม่วง	7	6	13
8	บ้านจอมพะลาน	23	32	55
9	บ้านโนนสังข์	13	17	30
10	บ้านหนองสระ	3	8	11
11	บ้านยางเจริญ	23	25	48
12	บ้านหัวหนอง	7	14	21
13	บ้านหนองระเวียง	7	14	21
14	บ้านหนองบัวทอง	14	18	32
	รวม	169	232	401

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย (2552 : 10)

6.2 บทบาทของผู้สูงอายุในกิจกรรมด้านสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบล
เวียงชัย อำเภอพยุหะภูมิ จังหวัดมหาสารคาม

องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัยได้ส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในกิจกรรมทางสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยได้เชิญให้ผู้สูงอายุมีบทบาทด้านการพัฒนาชุมชน ด้านการศึกษา ด้านการศาสนา และด้านประเพณีและวัฒนธรรม ทั้งในด้านการเป็นที่ปรึกษา การสนับสนุนส่งเสริมและการร่วมกิจกรรมตามโครงการต่างๆ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา ทำความสะอาดหมู่บ้าน จัดระเบียบหมู่บ้าน กิจกรรมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การแนะนำให้บุคคลอื่นตระหนักถึง ความสำคัญในการพัฒนาชุมชน บริจาคเงินเพื่อสนับสนุน และส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ประสานงานขอความร่วมมือกับบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ชุมชน การวางแผนในการพัฒนาการศึกษา การส่งเสริมการศึกษา แนะนำให้บุคคลอื่นตระหนักถึง ความสำคัญในการพัฒนาการศึกษา บริจาคเงินเพื่อสนับสนุน และส่งเสริมการพัฒนาการศึกษา เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ชุมชนในกิจกรรมการศึกษา เป็นกรรมการพัฒนาด้านศาสนา เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา บริจาคเงินเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา งานขอความร่วมมือกับบุคคลและหน่วยงานต่างๆ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่บุคคลอื่นในกิจกรรมด้านศาสนา เป็น ด้านวัฒนธรรม เข้าร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณีขององค์การบริหารส่วนตำบล แนะนำให้บุคคลอื่นตระหนักถึงความสำคัญของ วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม บริจาคเงินเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรม สนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่บุคคลอื่นในกิจกรรมการด้านวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย, 2552 : 45-50)

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

1. ความหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Community Development มีนักวิชาการ ให้ความหมายไว้ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา (2532 : 5) ได้อธิบายถึง การพัฒนาชุมชนว่าเป็น ขบวนการทางสังคมโดยประชาชนในสังคมมีส่วนร่วมในการวางแผนและปฏิบัติการก่อตั้งกลุ่ม และวางแผนในการแก้ไขปัญหา รวมถึงการช่วยเหลือจากองค์กรของรัฐบาล

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2534 : 152) ได้ให้ความหมาย การพัฒนาชุมชน หมายถึง วิธีการทำงานในชุมชนให้เกิดผลสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534 : 11) ได้ให้ความหมาย การพัฒนาชุมชน หมายถึง การทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นโดยบุคคลหรือกลุ่มคน

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2535 : 49) ได้ให้ความหมาย การพัฒนาชุมชน หมายถึง ขบวนการที่มุ่งเน้นความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น

สรุป การพัฒนาชุมชน หมายถึง การที่บุคคล กลุ่มคน องค์กร มุ่งทำอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยดำเนินการเองหรือประชาชนในชุมชนนั้น เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น หรือเพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยมี การ พัฒนาศักยภาพของคนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534 : 11-14) ได้ให้แนวคิดในการดำเนินการพัฒนาชุมชนไว้ 10 ประการ ประกอบด้วย

1. โครงการดำเนินงานพัฒนาต้องสอดคล้องกับความต้องการอันแท้จริงของประชาชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

2. โครงการพัฒนานั้นต้องเป็นโครงการอเนกประสงค์คือ มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือปรับปรุงความสุข ความเจริญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

3. การพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มดำเนินการ เพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนไปพร้อมๆกับการดำเนินงาน

4. ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเต็มที่เพื่อเป็นการสร้างพลังชุมชนและจัดรูปสถาบัน หรือหน่วยงานปกครอง หน่วยงานบริการของประชาชนขึ้น

5. ต้องแสวงหาผู้นำท้องถิ่นและพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำท้องถิ่นตามลักษณะกิจกรรมและความจำเป็น

6. ต้องขอมเปิดโอกาสให้สตรีและเยาวชน ได้เข้ามามีบทบาทร่วมพัฒนาชุมชนให้มากที่สุด เพราะสตรีมีบทบาทต่อการขยายตัวของงานและแนวคิดต่าง ๆ ส่วนเยาวชนนั้นจะเป็นกำลังรับช่วงต่อได้เป็นอย่างดี

7. รัฐบาลจะต้องจัดบริเวณไว้ให้พร้อม เพื่อคอยเสริมงานของประชาชนเป็นหลักประกันในประสิทธิภาพความสำเร็จ

8. การวางแผนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างมีระบบที่มีประสิทธิภาพ ตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับท้องถิ่น รวมทั้งจัดบริการงานทุกระดับ จะต้องมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

9. ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น ควรสนับสนุนให้องค์กรเอกชน องค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ในท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

10. ในการวางแผนเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น ต้องดำเนินการวางแผนเพื่อให้เกิดความเจริญพร้อมกันไปทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความเจริญให้ได้ระดับกันทุกส่วนของประเทศ

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2535 : 151-154) ได้กล่าวถึงหลัก 9 ต. ในการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. ต้องพัฒนาหมู่บ้านพร้อมกันทุกด้าน งานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ต้องพัฒนาทั้งในด้านตัวบุคคล และสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นกระบวนการศึกษาภาคชีวิตทุก ๆ ด้าน

2. ต้องฝึกประชาชนเป็นหลักในการดำเนินงาน หมายถึง ยึดเอาความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นหลัก เนื่องจากงานพัฒนาชุมชนนั้นต้องให้ประชาชนตระหนักในคุณค่าของผลงาน และพลังความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวประชาชนเองให้ประชาชนเข้าใจกระบวนการทำงาน และนำพลังความสามารถที่เขามีอยู่นามาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตัวเองและชุมชนรวมทั้งการให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและภาคภูมิใจในตนเอง

3. ต้องพยายามใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด งานพัฒนาเป็นงานที่เริ่มต้นจากสิ่งที่ชุมชนมีอยู่ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงและแสวงหาคือ ทรัพยากรชุมชนไม่ว่าจะเป็น ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางสังคม

4. ต้องยึดหลักประชาธิปไตยในการทำงาน หมายความว่า งานพัฒนาชุมชนจะต้องเกิดขึ้นจากความเห็นชอบของคนในชุมชนเอง อาจเกิดจากการประชุมปรึกษาหารือกันของกลุ่มคนเล็ก ๆ แล้วขยายแนวร่วมสู่กลุ่มคนส่วนใหญ่ การดำเนินงานจะมีลักษณะคำสั่งหรือการสั่งจากหน่วยงานหรือบุคคลหนึ่งบุคคลใด โครงการหรือกิจกรรมจะต้องเกิดขึ้นโดยประชาชนช่วยกันคิดช่วยกันทำ

5. ต้องใช้หลักการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลทั้งนี้เพราะงานพัฒนาไม่ใช่งานของใครหรือหน่วยงานใดโดยเฉพาะ และไม่ใช่งานที่คนคนเดียวจะทำได้ จำเป็นต้องร่วมมือกันหลายฝ่ายบางครั้งต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญ จากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนช่วยเหลือให้คำแนะนำทางด้านวิชาการ หรือเทคนิคต่าง ๆ นักพัฒนาควรรู้จักใช้หลักการประสานงานอย่างเหมาะสม

6. ต้องดำเนินงานแบบค่อยเป็นค่อยไป ในการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้นจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องใช้หลักเริ่มจากสิ่งง่ายก่อน แล้วค่อยก้าวไปสู่สิ่งที่ยากกว่าตามลำดับ ดังนั้นผู้ที่ทำงานพัฒนาพร้อมกับประชาชน จะต้องเข้าใจปัญหา รู้จักลำดับความสำคัญและความยากง่ายในการแก้ปัญหา โดยจะต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับความยากง่ายนั้น ๆ

7. ต้องคำนึงถึงจังหวะเวลา ความต้องการ และความสนใจของประชาชนในชุมชนในการที่จะนำสิ่งใหม่ ๆ เข้าไปให้ประชาชนเลือกตัดสินใจ โดยคำนึงถึงผลดีผลเสียที่จะกระทบต่อประชาชน การกระทำที่ไม่สอดคล้องกับจังหวะ เวลา และความต้องการของประชาชนย่อมดำเนินไปได้ยากลำบาก ได้ผลกับทรัพยากรที่ใช้ไป หรือแม้จะมีผลดีอยู่บ้างแต่ผลนั้นอยู่ไม่นาน

8. ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษาทำความเข้าใจข้อมูลชุมชนในทุกด้าน เฉพาะอย่างยิ่งวิธีการดำเนินชีวิตของประชาชน หมายความว่าความเชื่อ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี การประกอบอาชีพ หรือการทวนกระแสแยกย่อยกับปัญหาในการทำงาน ไม่มากนัก

9. ต้องเริ่มต้นกับกลุ่มผู้นำก่อน โดยทั่วไปจะเป็นตัวแทนหรือแกนนำของชุมชนที่จะตอบรับ หรือปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงรูปแบบต่าง ๆ และในการปฏิบัติการควรจะได้รับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของประชาชนไปพร้อม ๆ กันด้วย

ยิวัดน์ วุฒิมณี (2534 : 37-39) ได้รวบรวมแนวคิดที่ผู้นำต้องยึดถือเพื่อปฏิบัติในการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. พึงละทิ้งนิสัยและความรู้สึกต่าง ๆ ที่ว่าตนเป็นผู้ปกครอง ผู้คุ้มครอง ผู้เหนือกว่าประชาชนทั้งปวง
2. พึงเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีในหมู่บ้านที่เข้าไปทำงาน
3. พยายามเข้าใจในสิ่งที่ชาวบ้านทำและวิธีที่ชาวบ้านทำ
4. เลือกดำเนินการริเริ่มด้วยความระมัดระวัง ทั้งนี้เพื่อป้องกันความผิดพลาด
5. เริ่มดำเนินการในระดับที่จะได้รับความสำเร็จก่อน

6. เลือกดำเนินกิจกรรมที่ชาวบ้านสนใจ
7. อย่างหวังผลมากเกินไป เริ่มต้นด้วยโครงการง่าย ๆ และเห็นผลอย่าง

ชัดเจน

8. ช่วยชาวบ้านให้ศรัทธาตนว่าสามารถทำงานได้
9. นำความเป็นอยู่และนิสัยของประชาชนมาใช้ให้เป็นผลที่สุด
10. พึงมีความพอใจที่จะเริ่มงานเล็ก ๆ ก่อน
11. การดำเนินงานคิดในแง่เศรษฐกิจ สังคมเป็นไปได้
12. สนใจมุ่งดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องและขยายออกไป
13. ดำเนินงานตามลำดับขั้นตอน
14. พึงใช้สถาบันและผู้นำหมู่บ้านให้เกิดประโยชน์
15. สังเกตชาวบ้านเสมอ ปรับตัวให้เข้ากัน
16. ทำให้ชาวบ้านมีความรับผิดชอบ
17. เข้าไปติดต่อในฐานะที่เท่าเทียม
18. คบหาสมาคมกับชาวบ้านเสมอ
19. สืบหาข้อมูลจุดใจต่างก่อนค่อยแนะนำอะไร
20. พึงคิดว่าคนในหมู่บ้านเป็นคนสำคัญ
21. ปฏิบัติอยู่หลังฉากเสมอ
22. พยายามอย่าให้เกิดฝ่ายตรงข้าม
23. ควรเรียกค่าบริการเฉพาะส่วนที่จำเป็น
24. งานพัฒนาชุมชนจะให้ผลสมบูรณ์ ถ้าหากชาวบ้านในหมู่บ้าน

เติบโตขึ้นมาจากการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เพื่อสร้างชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

เยน (Yen, Y.C. James, and other.1976, อ้างถึงใน อำนวย อนันตชัย.

2532 : 157) ได้กำหนดหลักการพัฒนา ชุมชนไว้ ดังนี้

1. ไปหาชาวบ้าน
2. อยู่ร่วมกับชาวบ้าน
3. เรียนรู้กับชาวบ้าน
4. ทำงานร่วมกับชาวบ้าน
5. วางแผนร่วมกับชาวบ้าน
6. เริ่มงานจากสิ่งที่ชาวบ้านรู้

7. สร้างจากสิ่งที่ชาวบ้านมี
8. สอนโดยแสดงให้เห็นจริง
9. เรียนรู้โดยการปฏิบัติ
10. ไม่ทำเพื่ออวดแต่ทำเพื่อเป็นแบบอย่าง
11. ไม่ทำโน่นนิตนี่หน่อย แต่ทำอย่างมีระบบ
12. ทำแบบผสมผสาน
13. ไม่ลอกเรียนแต่ดัดแปลงให้เหมาะสม
14. ไม่เพียงช่วยให้บรรเทาแต่ช่วยให้พ้นทุกข์

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นต้องตระหนักอยู่เสมอว่าทุกขั้นตอนของการทำงานจะต้องเป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ โดยเปิดโอกาสอิสระให้แก่ประชาชนที่จะอาศัยศักยภาพของตน เพื่อสามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตนเอง มีอำนาจตัดสินใจเต็มที่ ไม่ต้องคอยให้ผู้ใดสั่งการหรือหยิบยื่นความช่วยเหลือจนเกินจำเป็นและการพัฒนาชุมชนนั้นยึดหลักช่วยกันคิดช่วยกันทำ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ บนพื้นฐานความต้องการที่แท้จริงของประชาชน เพื่อให้พึ่งตนเองได้มากที่สุด โดยการดำเนินการเป็นลักษณะผสมผสาน เพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ดีในทุกด้านอย่าง องค์การบริหารส่วนตำบลสามารถนำหลักการแนวคิดในการพัฒนาชุมชนไปเป็นแนวทางการปฏิบัติได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิศา ชูโต (2535 : 24-25) ได้ วิจัยคนชราไทย โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุจากภาคกลางภาคเหนือ ภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพฯ จำนวน 1,000 คน ผลการศึกษาพบว่า คนชราไทย ร้อยละ 90 อยู่ร่วมกับคู่สมรสหรือครอบครัว ซึ่งเป็นลูกหลานหรือญาติพี่น้อง และลูก ๆ คนชราจะมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาของครอบครัวช่วยเหลือดูแลเลี้ยงหลาน กิจกรรมที่คนชราส่วนใหญ่เข้าร่วมคือ กิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทางการเมืองบ้าง ส่วนกิจกรรมทางสังคมคนชรามีน้อยมาก

ประพิมพ์ดาว สุคนธ์ (2536 : 86-141) ได้ศึกษา สภาพจิตใจของผู้สูงอายุ โดยศึกษาจากผู้สูงอายุในเชื้อเพลิงพัฒนา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร พบว่าผู้สูงอายุ พบว่าคือการไปฟังเทศน์ที่วัด ส่วนการช่วยเหลืองานสังคมนั้นมีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษา สั่งสอนแก่ชุมชน และประมุขเรื่องการทำบุญ

คณะอนุกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมและกิจการเพื่อผู้สูงอายุ (2538 : 148) ได้ศึกษาถึงบทบาทของผู้สูงอายุว่าในสังคมไทยส่วนมากจะได้รับการเคารพนับถือจากบุคคลในครอบครัวและบุคคลอื่นๆอาจมีบทบาทในกิจกรรมทางศาสนา

ศิริลักษณ์ จันทน์น้อย (2538 : 112-113) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาพเกี่ยวกับตนเองกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมในชุมชนของผู้สูงอายุในอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2528 พบว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้มีบทบาทในด้านสาธารณสุขมากที่สุด เพราะมีความห่วงใยต่อสุขภาพ มีบทบาทในกิจกรรมที่แสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอันดับสอง และสาเหตุที่เข้าร่วมและมีบทบาทในกิจกรรมลักษณะนี้เพราะมีลักษณะเป็นนันทนาการมีการพักผ่อนหย่อนใจ การละเล่นสนุกสนานผู้สูงอายุมีบทบาทในฐานะผู้สูงอายุส่วนบทบาทด้านการพัฒนาและการศึกษาก็อยู่ในระดับปานกลางบทบาทที่ผู้สูงอายุทำน้อยที่สุดคือบทบาททางศาสนา ผู้สูงอายุเข้าร่วมน้อยสาเหตุเพราะความยากจน

เพชรรา สุนทรโรทก (2539 : 3) ได้ศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องบทบาทของผู้สูงอายุในสังคม โดยปัจจุบันที่มีต่อครอบครัวและชุมชน ในปี พ.ศ. 2529 ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุมีความเห็นตรงกันว่าผู้สูงอายุมีบทบาทในการอบรมสั่งสอน การให้คำปรึกษาดำเนินการประสานงานกับบุตรหลาน เป็นแบบอย่างที่ดี และได้รับความนับถือในครอบครัวส่วนกลุ่มเยาวชนรับรู้บทบาทของผู้สูงอายุว่ามีความสำคัญต่อชุมชนทั้งการเป็นผู้นำ ถ่ายทอดความรู้แนะนำพิธีกรรม อนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์เพื่อช่วยเหลือชุมชน

เกริกศักดิ์ บุญญานพวงศ์, สุรีย์ บุญญานพวงศ์ (2534 : 101) ได้วิจัยศักยภาพผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อสังคม ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุมีศักยภาพหรือมีความสามารถในตนเองที่ทำงานต่าง ๆ ได้ ในลักษณะการทำงานให้กับสังคม ลักษณะงานที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความถนัด คือ งานเกี่ยวกับการค้าขายและงานฝีมือประเภทต่างๆ แต่ผู้สูงอายุไม่ค่อยเข้าไปมีบทบาทในสังคมมากนักเนื่องจากสังคมในวัยเด็กกว่าที่มีต่อผู้สูงอายุเป็นไปในทางที่ไม่ให้การยอมรับในศักยภาพที่มีอยู่

ประคอง คำคง (2539 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนต่อบทบาทของผู้สูงอายุและวิธีโน้มน้าวผู้สูงอายุเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดสงขลา พบว่าทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนต่อผู้สูงอายุด้านบทบาทในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมาก บทบาทที่ผู้เกี่ยวข้องเห็นว่าผู้สูงอายุเรียงลำดับจากมากไป

หาน้อย คือบทบาททางวัฒนธรรมและศาสนา บทบาทสาธารณสุขและการอนามัย และ บทบาททางการศึกษา

ประเวศ สุจริตกาญจน์ (2539 : 6-7) กล่าวว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ได้อุทิศตนเพื่อครอบครัวและสังคมมาก่อน ครอบครัวจึงควรช่วยเหลือเกื้อกูลผู้สูงอายุให้มีชีวิตเป็นสุขตามสมควร คือ ช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่า วรรณะมีกระวังคำพูด หรือการแสดงออกต่อผู้สูงอายุชักชวนพูดคุยและรับฟังถึงส่วนดีหรือเหตุการณ์ประทับใจในอดีตของผู้สูงอายุอย่างเต็มใจ ส่งเสริมและอำนวยความสะดวกให้ทำกิจกรรมที่สนใจ เอาใจใส่ในเรื่องของอาหารและการออกกำลังกาย อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุรู้สึกเป็นสุขและต้องการอยู่ร่วมกับลูกหลานก็ควรอยู่บ้านเดียวกัน เพื่อช่วยให้เกิดรู้สึกอบอุ่นซึ่งกันและกันมากกว่าและให้ความเคารพยกย่อง และนับถืออย่างสม่ำเสมอ

นพวรรณ หาญผล (2536 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัว ประสบการณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงในชีวิตกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า สัมพันธภาพในครอบครัวมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.89 ประสบการณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงในชีวิต มีความสัมพันธ์ในทางลบกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะให้เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลผู้สูงอายุ ตระหนักถึงสัมพันธภาพในครอบครัว และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งอาจจะมีผลให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีด้วย

รุ่งทิพา เกลิมการนนท์ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ความต้องการร่วมกิจกรรมชมรมของผู้สูงอายุ โรงพยาบาลรามาริบัติ ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญาของผู้สูงอายุอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยมีการต้องการตรวจสอบสุขภาพประจำปีมากที่สุด เพศชายมีความต้องการออกกำลังกายด้วยการปั่นจักรยานมากกว่าเพศหญิง เพศหญิงมีความต้องการได้วาที่เพื่อความสนุกสนานมากกว่าเพศชาย เพศชายมีช่วงอายุอยู่ในช่วง 55-59 ปี มีความต้องการบริหารร่างกายโดยโยคะ และการออกกำลังกายด้วยแอโรบิก สำหรับผู้สูงอายุมากที่สุด ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษา ระดับอุดมศึกษาหรือเทียบเท่าต้องการเล่าประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์และความรู้เพิ่มเติม เฉพาะด้านที่ต้องการมากที่สุด

สาวิตรี ถิมชัยอรุณเรือง (2535 : บทคัดย่อ) ได้ ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ของผู้สูงอายุและคุณภาพชีวิตในชมรมผู้สูงอายุวิทยาลัยพยาบาลสงขลา ผลการศึกษาพบว่า

ผู้สูงอายุรับรู้ว่าการสูงอายุของตนเริ่มต้น เมื่อรับรู้ว่าคุณภาพร่างกายเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อม ทั้งร่างกายและวิภาค เกิดขึ้นในขณะที่มีอายุ 50-60 ปีขึ้นไป กระบวนการสูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงดังนี้คือ การมีอายุสูงขึ้น คุณภาพร่างกายเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมพบได้เด่นชัดว่าด้านจิตใจและด้านสังคมผู้สูงอายุยังคงสภาพและบทบาทการเป็นผู้นำครอบครัว ส่วนด้านเศรษฐกิจลดลง ในสังคมนอกรอบครัวผู้สูงอายุเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ มีบทบาทให้ความช่วยเหลือสังคมในบางโอกาส ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและมีผลต่อการรับรู้กระบวนการสูงอายุ โดยตรงได้แก่ การสนับสนุนสังคม การดูแลตัวเอง การทำกิจกรรม ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องและมีผลโดยอ้อมได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพสมรส การศึกษาและรายได้

ชม้อย ชัยศรี (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์ของผู้สูงอายุโดยจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุบ้านวังทอง ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า ชมรมผู้สูงอายุเริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม 2534 และได้จัดตั้งเป็นชมรมตั้งแต่วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2535 มีสมาชิก 67 คน เป็นกรรมการ 6 คน และใช้ศาลาวัดบ้านวังทอง เป็นที่ทำการแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์ด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและเศรษฐกิจของชมรมผู้สูงอายุ ได้แก่สมาชิกตรวจสุขภาพร้อยละ 100 รับการบริการรักษาเบื้องต้นและตรวจฟรีที่ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน รับการอบรมความรู้เรื่องสุขภาพผู้สูงอายุ ร้อยละ 80.6 รวมกลุ่มกันออกกำลังกายที่วัดร่วมกิจกรรมทางศาสนา ร่วมงานวันกตัญญู ส่งเสริมการแข่งขันกีฬา ร่วมกันจัดตั้งกองทุนชมรมและกองทุนฯ ร่วมกันบริจาคเงินช่วยเหลือสมาชิกที่ยากจนและครอบครัวเสียชีวิต ร่วมประชุมประจำเดือน ฯลฯ ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมชมรม พบว่าการประกอบกิจกรรมทางศาสนาเป็นกิจกรรมร้อยละ 100 การออกกำลังกายจะทำให้เจ็บป่วยร้อยละ 32.3 การจัดทำให้ผู้สูงอายุทำงานต่าง ๆ เป็นบำนาญ ร้อยละ 36.9 บทบาทและศักยภาพของผู้สูงอายุ มีบทบาทในครอบครัวและหมู่บ้านร้อยละ 96.9 สูงสุดคือการแนะนำให้บุตรหลานสวมหมวกกันน็อก ร้อยละ 95.4 น้อยที่สุดคือการทำคลอด ร้อยละ 40.0 ประสิทธิภาพที่ได้ถ่ายทอดมากที่สุดคือการทำไร่น้ำร้อน ร้อยละ 63.1 และน้อยที่สุดคือการปฐมพยาบาล ร้อยละ 16.9

ทัศนีย์ รัชยา (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการประเมินความสามารถของผู้สูงอายุในการดำเนินชีวิตประจำวัน ตำบลริมเหนือ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันอยู่ในระดับช่วยเหลือตนเองได้ทั้งหมด รองลงมาคือ ต้องมีผู้ช่วยเหลือบางกิจกรรมและมีส่วนน้อยที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ กิจกรรม 3 อันดับแรกของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเอง

ทั้งหมด ได้แก่ การแต่งตั้งรองลงมา ได้แก่ การกลั่นอุจจาระ และการดักอาหารรับประทานเอง หรือการอาบน้ำ ปัญหาทางด้านสุขภาพที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุเกี่ยวกับปัญหาทั่วไปที่พบได้แก่ ปัญหาด้านฟัน รองลงมาคือ ปัญหาด้านตา ส่วนปัญหาที่เกี่ยวกับโรคประจำตัวได้แก่ โรคปวดข้อ รองลงมาได้แก่ โรคปวดหลัง

เพชรรา อินทรพาณิช (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ภาวะสุขภาพ การสนับสนุนทางสังคมกับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตชุมชนแออัด เขตเทศบาลเมืองอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้ภาวะสุขภาพ การสนับสนุนทางสังคม และพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ อยู่ในระดับปานกลาง จากการหาความสัมพันธ์พบว่า การรับรู้สุขภาพไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ และการสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ โดยพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพด้านความรับผิดชอบต่อสุขภาพตนเอง ด้านความเข้าใจตนเอง อย่างแท้จริงด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และด้านการจัดการกับภาวะตึงเครียด มีความสัมพันธ์กับการสนับสนุนทางสังคมของผู้สูงอายุ

เดชา เสงี่ยมือง (2538 : บทคัดย่อ) ได้วิจัย พฤติกรรมการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในชนบท ผลของการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรหลานยังได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างดีแม้ว่าจะสูญเสียบทบาทของผู้ปกครองแล้ว แต่ส่วนมากยังได้รับความเคารพนับถือ เช่นเดิม โดยถือเป็นหน้าที่ที่ต้องตอบแทนบุญคุณแม้จะไม่มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของครอบครัวแล้วก็ตาม สำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรหลานหรือมีบุตรหลานแต่ไม่อยู่ด้วย จะได้รับการดูแลจากญาติที่อยู่ในชุมชนและสมาชิกในชุมชน นอกจากนั้นองค์กรของรัฐและเอกชน ยังให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่ผู้สูงอายุเป็นรายเดือน ให้ความช่วยเหลือด้านอาหารและเครื่องนุ่งห่มบางโอกาสที่เฝ้าอำนวยความสะดวกเรื่องรถโดยสาร การเตรียมตัวด้านงานอดิเรก ไม่มีการเตรียมตัว เนื่องจากมีฐานะยากจน กิจกรรมประจำวันของผู้สูงอายุได้แก่ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา มีความพึงพอใจที่ได้มีส่วนร่วมในการสืบทอดพุทธศาสนา ได้แก่ การตักบาตรเป็นประจำ การร่วมงานวัดงานบวชงานบุญต่าง ๆ การทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข จึงรวมถึงการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมของพุทธศาสนาด้วย

อภิชาติ ผลเรือง (2540 : บทคัดย่อ) ได้ ศึกษา การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้สูงอายุ ในการพัฒนาสังคมศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ศึกษาถึงบทบาท การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้สูงอายุและปัจจัยที่ผลต่อบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคม ผลการศึกษาพบว่า

1. บทบาทและการเปลี่ยนแปลงบทบาท ของผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคมก่อน และหลัง 2525

1.1 บทบาทในการจัดেলাทางสังคม พบว่า ทั้งก่อนและหลัง 2525 ผู้สูงอายุมิ บทบาทการจัดেলাทางสังคม ในระดับน้อย หลังปี 2525 มีบทบาทลดน้อยลง

1.2 บทบาทในการเป็นผู้นำทางศาสนา และวัฒนธรรม พบว่า ก่อนปี 2525 ผู้สูงอายุมิบทบาทในการเป็นผู้นำทางศาสนาและวัฒนธรรม ในระดับมากกับน้อย ใกล้เคียงกัน หลังปี 2525 มีบทบาทอยู่ในระดับน้อยและลดลงเล็กน้อยจากก่อนปี 2525

1.3 บทบาทในการดูแลสุขภาพ พบว่า ก่อนปี 2525 ผู้สูงอายุมิบทบาทใน การดูแลสุขภาพอยู่ในระดับมาก หลังปี 2525 มีบทบาทในระดับน้อยและลดลง เล็กน้อยจาก ก่อนปี 2525

1.4 บทบาทในการพัฒนาสังคม ภาพรวมโดยไมแยกพิจารณาเฉพาะด้าน พบว่า ช่วงก่อนและหลังปี 2525 อยู่ในระดับมากกับน้อย ใกล้เคียงกัน หลังปี 2525 บทบาท ลดลงจากก่อนปี 2525 เพียงเล็กน้อย หรือแทบจะไม่แตกต่างกัน

2. ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของผู้สูงอายุ ในการพัฒนาสังคม ก่อนและหลังปี 2525

2.1 เพศและความรอบรู้ในสถานการณ์ชุมชน ไม่มีความสัมพันธ์กับบทบาท ของผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคม ทั้งก่อนและหลัง 2525

2.2 ความผูกพันทางสังคม ความพอใจในชุมชน และแรงสนับสนุนทาง สังคมมีความสัมพันธ์กับบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคมก่อนปี 2525 แต่ไม่มี ความสัมพันธ์กันหลังปี 2525

ทวี ถาวร (2539 : บทคัดย่อ) ได้วิจัย ผลกระทบของความเปลี่ยนแปลงของสถาบัน ของครอบครัวที่มีต่อผู้สูงอายุในชนบทอีสาน พบว่า สภาพปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หลายด้าน กล่าวคือ รูปแบบครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ขนาดของครอบครัวเล็กลง บรรยากาศครอบครัวที่เคยอบอุ่นมีสมาชิกอยู่พร้อมเพรียงกลับ ความเงิบเหงาเหลือแต่ผู้สูงอายุและเด็ก ผู้สูงอายวยังคงพึงพอใจกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมแบบ คั้งเดิมอยู่ การเปลี่ยนแปลงมีน้อยมาก

ณัฐธีรา หนูนวน (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยโลกทัศน์ของผู้สูงอายุในสถาน สงเคราะห์บ้านมหาสารคาม ด้านมนุษย์และชุมชน เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และศาสนา ผลการศึกษาพบว่า

1. โลกทัศน์ที่มีต่อมนุษย์และชุมชน โลกทัศน์เห็นว่าบุตรจะต้องมีความกตัญญูต่อบิดามารดาผู้มีพระคุณ ภรรยาต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสามี โลกทัศน์ที่มีต่อวัยสูงอายุ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้บทบาทของผู้สูงอายุลดลงและมีแนวโน้มว่าจะถูกทอดทิ้งให้รัฐรับภาระมากขึ้น โลกทัศน์ที่มีต่อชุมชน การอยู่ในชุมชนจะต้องปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนและบทบาทของผู้สูงอายุลดลง

2. โลกทัศน์ที่มีต่อเศรษฐกิจ เป็นโลกที่มีต่อการหารายได้ ผู้สูงอายุได้มาจากการรับบริจาคจากลูกหลาน โลกทัศน์ที่มีต่ออาชีพ อาชีพข้าราชการเป็นอาชีพที่มีเกียรติน่ายกย่อง ค่าขายเป็นอาชีพที่ทำให้ร่ำรวยและความต้องการของผู้สูงอายุ คือ เงิน

3. โลกทัศน์ที่มีต่อการเมือง ผู้สูงอายุเห็นว่ารัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด จะต้องเผยแพร่ให้ประชาชนรับทราบ โลกทัศน์ที่มีต่อการเลือกตั้งจะต้องมีความยุติธรรม สมาชิกผู้แทนจะต้องเป็นตัวแทนของประชาชน

4. โลกทัศน์ที่มีต่อการศึกษา โลกทัศน์ที่มีต่อโรงเรียน ผู้สูงอายุเห็นว่าโรงเรียนเป็นสถานที่อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดความรู้แก่บุตรหลาน โลกทัศน์ที่มีต่อครูเป็นเสมือนบิดามารดาคนที่สอง มีคุณธรรมและถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์ด้วยความเมตตา โลกทัศน์ที่มีต่อผู้เรียน ศิษย์จะต้องเคารพเชื่อฟังครูอาจารย์

5. โลกทัศน์ที่มีต่อศาสนา ผู้สูงอายุเห็นว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ให้กำเนิดศาสนา เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คนในปัจจุบันปฏิบัติตามพระธรรมวินัยน้อยลง โลกทัศน์ที่มีต่อวัด เป็นศูนย์รวมจิตใจ

เฉลิมชัย จันทระเสนา (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองอำนาจเจริญ ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ผลการศึกษาพบว่า

1. ผู้สูงอายุโดยรวมและจำแนกตามเพศ ในเขตเทศบาลเมืองอำนาจเจริญบทบาทในการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี โดยรวมและเป็นรายด้าน 3 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง และมีบทบาทในด้านการพัฒนาชุมชน อยู่ในระดับมาก

2. ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อบทบาทผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองอำนาจเจริญในด้านการพัฒนาชุมชน คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนลดลง และประชากรคุณภาพลดลง ด้านการศึกษา คือ ขาดเงินทุนในการสนับสนุนเด็กยากจน ด้านศาสนา คือ สภาวะสังคมปัจจุบันทำให้จิตใจคนคับแคบเห็นแก่ตัวทำให้ผู้สูงอายุเสื่อมศรัทธา ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาลดลง อันมีสาเหตุมาจากการปฏิบัติตัวของพระสงฆ์ ทำให้ผู้สูงอายุไม่เข้าร่วม

กิจกรรมทางศาสนา และด้านวัฒนธรรมประเพณี คือ วัฒนธรรมต่างชาติและค่านิยมปัจจุบันมีส่วนทำให้ประเพณีผิดเพี้ยนไปจากโบราณ ผู้สูงอายุจึงไม่เข้าร่วมในกิจกรรมตามประเพณี และประเพณียังขาดการสืบทอดจากผู้สูงอายุ

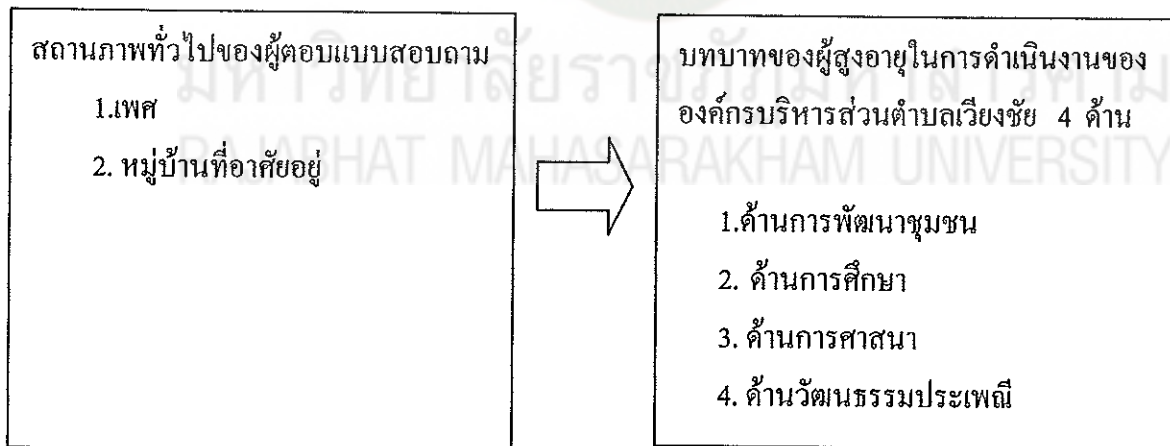
จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ได้รับความเคารพนับถือ ได้รับความเชื่อถือจากสมาชิกในชุมชน และมีบทบาทในหลาย ๆ ด้าน เช่น บทบาททางด้านพัฒนาชุมชน บทบาทด้านการศึกษา บทบาทด้านศาสนา บทบาทด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีผู้สูงอายุยังเป็นแบบอย่างแก่บุคคลในชุมชนในด้านอื่น ๆ อีกด้วย

กรอบแนวคิดการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้สูงอายุในการดำเนินงานด้านการพัฒนา ด้านการศึกษา ด้านการศาสนา ด้านวัฒนธรรมประเพณี ขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดมหาสารคาม ผู้ศึกษาใช้กรอบแนวคิดของเจดิมชัย จันทรเสนา (2544 : 63) ดังนี้

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables)

ตัวแปรตาม (Dependent Variables)

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการศึกษา